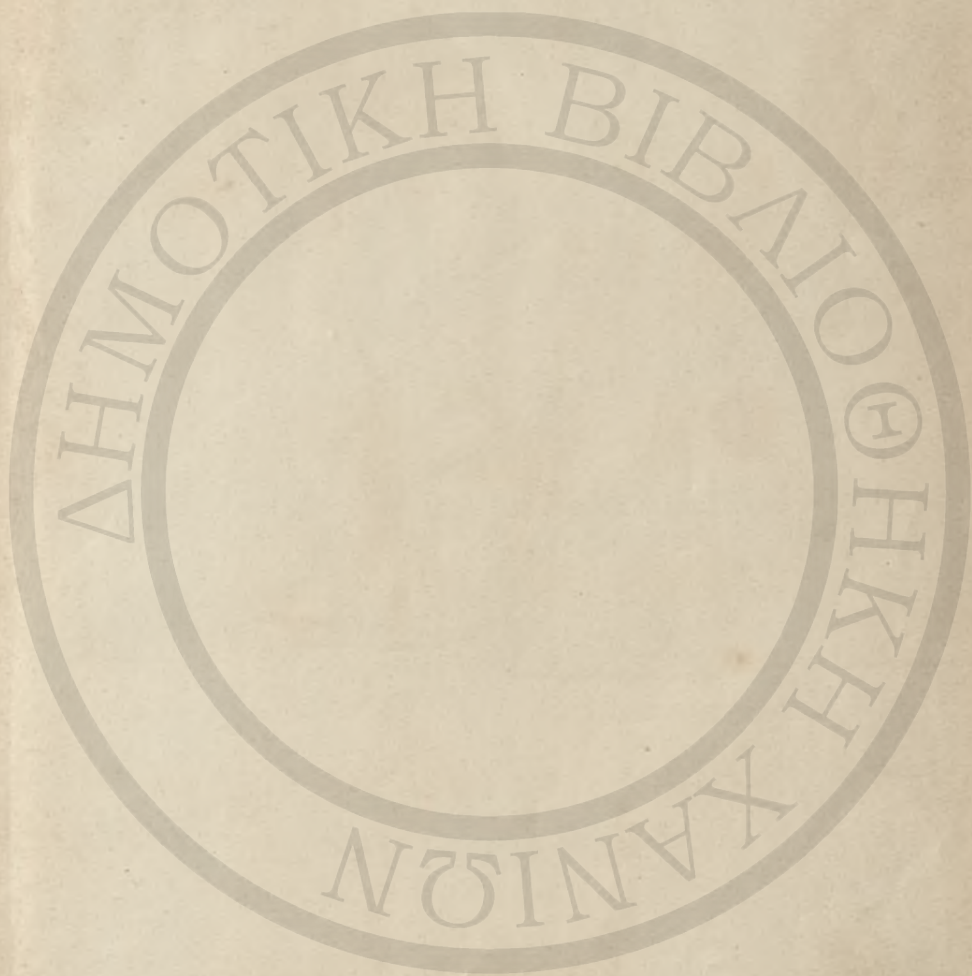

Ι. ΛΑΝΑΡΑΚΗ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
1900

140

111 111 111 111

C

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΛΑΝΔΡΑΚΙ

1479
1429

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

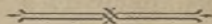

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΓΑΛΟΝΗΣΟΥ

ΚΡΗΤΗΣ

ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΠΑΝΤΟΣ ΒΑΘΜΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

β. ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΑΙ ΘΗΛΕΩΝ

„Εάν τὰ κόκκαλα βαλοῦν τὸ ἕνα ᾿πάνω-στ’ ἄλλο
τῶν Κρητικῶν ποῦ ᾿λευθεριᾶς ἐφοῦχτιασαν μαχαίρια
Τί πυραμίδα ! τί βουνὸ θὰ κάνανε μεγάλο !
Τὸν Ψηλορίτη θὰ ᾿φθαναν, θὰ ᾿γγίζανε στ’ ἀστέρια“.

Ἀχιλλεὺς Παράσχος

681

XXVII-IV-XLV.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —

Αἰς. ἀριθ. 65520

Χρονολ. Εἰσαγ. 9-9-2009

Εἰδικότης (Σωφ. Κουτσ

Ἀριθ. 914.959/ΔΑΝ

ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ᾿Η ΠΡΟΟΔΟΣ., Ε. Δ. ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗ

1900

ΔΥΟ ΛΕΞΕΙΣ

Τοὺς πληθυσμοὺς ἔλαβον ἐκ τῶν ἐπισήμων Στατιστικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τῆς Νήσου ὡς θὰ ἀναγραφῶσι καὶ εἰς τὴν ἐπίσημον τῆς Νήσου Στατιστικὴν.

Τοὺς μετανοουσαμέντας δήμους ἀνέγραψα μὲ τὰ νέα αὐτῶν ὀνόματα· ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐδρας τῶν δήμων ἔλαβον ὑπ' ὄψει τὰς νέας μεταθέσεις τῶν ἐδρῶν.

Εἰς τὴν γραφὴν τῶν τοπωνυμιῶν τῆς Νήσου ἠκολούθησα τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου Γ. Χατζιδάκι καθηγητοῦ τῆς γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ κοθορισθεῖσαν ἐσχάτως γραφὴν.

Χανία τῆ 25 Ὀκτωβρίου 1900.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΔΑΝΔΡΑΚΙΣ

Πᾶρ γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν κάτωθι ἐπογραφὴν τοῦ συγγραφέως.

Ιωάννης Ν. Δανδρακίς

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΚΤΑΣΙΣ 8,620 □ ΧΜ. ΚΑΤ. 301,273

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΓΕΝΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Θέσις. Ἡ μεγίστη καὶ Ἑλληνικωτάτη νῆσος Κρήτη κεῖται ἐν μέσῳ τριῶν Ἠπείρων, τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς σχηματίζουσα τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

Σχῆμα. Ἡ μεγαλόνησος αὕτη στενόμακρος οὔσα ἀποτελεῖ σχῆμα μεγάλου θωρηκτοῦ καὶ προεκτείνεται λοξῶς κατ' ἀνατολὰς μὲν 7⁰ πρὸς νότον, κατὰ δὲ δυσμὰς 7⁰ πρὸς βορρᾶν. Τὸ μεγαλύτερον πλάτος αὐτῆς εἶνε 35 μίλια ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σταυροῦ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Ματάλλων, τὸ δὲ μικρότερον 12 μίλια εἰς τὸν ἰσθμὸν Ἰεραπέτρας.

Ἔκτασις. Ἡ νῆσος ἐκτείνεται ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, ἀπέχει περισσότερον τῆς Ἀφρικῆς, ὀλιγώτερον τῆς Ἀσίας καὶ ὀλίγον τῆς Εὐρώπης· ἡ ἔκτασις αὐτῆς εἶνε 8,620 □ χμ.

Ὅρια. Πρὸς Β. τὸ Κρητικὸν πέλαγος, πρὸς Ν. τὸ Λιβυκόν, πρὸς Α. τὸ Καρπάθιον καὶ πρὸς Δ. τὸ Ἴόνιον.

Διαιρέσις. Ἡ Κρήτη διαιρεῖται χωρογραφικῶς μὲν εἰς 3 τμήματα· τὸ τῶν Χανίων, περιλαμβάνον τοὺς νομοὺς Χανίων καὶ Σφακίων· τὸ τοῦ Ἡρακλείου, περιλαμβάνον τοὺς νομοὺς Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου, τὸ καὶ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς νήσου καὶ τὸ τοῦ Λασιθίου· διοικητικῶς δὲ εἰς 5 νομοὺς, τῶν Χανίων, Σφακίων,

Ρεθύμνης, Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου, οὗτοι ὑποδιαιροῦνται εἰς 21 ἐπαρχίας καὶ αὐταὶ πάλιν εἰς 86 σήμους.

Κόλποι. Οἱ περισσότεροι καὶ μεγαλύτεροι κόλποι εὐρίσκονται εἰς τὰ βόρεια παράλια, ὧν οἱ κυριώτεροι εἶνε οἱ ἐξῆς· τῆς Κισάμου, τῶν Χανίων, τῆς Σούδας, τοῦ Ἀρμυροῦ, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου (ἢ Μεραμπέλλου), εἰς δὲ τὰ νότια παράλια ὁ τῶν Ματάλων (ἢ Μεσαρᾶς).

Χερσόνησοι. Ἡ τοῦ Ἀκρωτηρίου καὶ ἡ τῆς Σητείας.

Ἰσθμοί. Ὁ τοῦ Ἀκρωτηρίου καὶ ὁ τῆς Ἱεραπέτρας.

Ὄρη. Ἡ νῆσος ὄρεινὴ οὖσα διασχίζεται ὑπὸ σειρᾶς ὄρέων ἧτις διαρραγεῖσά ποτε διεχωρίσθη εἰς 3 τμήματα ἅτινα ἐκπέμπουσι κλάδους. Ταῦτα δὲ εἶνε· τὰ Λευκὰ ὄρη (ὑψ. 8,000 ποδ.), ἡ Ἰδη (ὑψ. 8,200 πόδ.) καὶ ἡ Δικτη (ὑψ. 7,300 πόδ.).

Ἀκρωτήρια. Εἰς τὰ βόρεια παράλια ἐπισημότερα εἶνε· ἡ Γραμβοῦσα (Κώρυκον), τὸ Σπάθα (Ψάκον) τὸ Μελέχα (Κύσμον), τὸ Ἀρέπανον, τὸ Ἄτορ (ἢ Ρωγδιᾶς) ὁ Ἅγιος Ἰωάννης κοινῶς Ἀφωρεσμένος καὶ τὸ Σίδερον (Σαμμώνιον), τὸ βορειοανατολικώτερον τῆς νήσου. Εἰς δὲ τὰ νότια παράλια, τὸ Αἰθιον ἀκρωτήριο.

Πεδιάδες. Μεγαλυτέρα πεδιάς εἶνε ἡ τῆς Μεσαρᾶς 25 μιλίων τὸ μῆκος καὶ 4 τὸ πλάτος. Δευτερεύουσαι πεδιάδες εἶνε· τῆς Κισάμου, τῆς Καρτάρου, τῆς Κυδωνίας, τῆς Ρεθύμνης, τοῦ Μυλοποτάμου, τοῦ Καστελλίου Πεδιάδος, τοῦ Μεραμπέλλου, τῆς Ἱεραπέτρας καὶ τῆς Σητείας.

Ποταμοί. Πλείστοι χεῖμαρροι εἶνε ἐν Κρήτῃ ὀλίγοι δὲ ποταμοί, τῶν ὁποίων ἐπισημότεροι εἶνε· ὁ Πλατανιάς (Ἰάρανος) χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων, ὁ Κοιλιάρης ἐκβάλλων δυτικῶς τῆς κόμης Καλυθῶν, πηγάζουσι δὲ καὶ οἱ δύο οὔτοι ἐκ τῶν Λευκῶν ὄρέων, ὁ Μυλοπόταμος ἐκ τῆς Ἰδης πηγάζων καὶ χυνόμενος εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος, ὁ Αἰθαῖος ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον τῶν Μιτάλλων, ὁ Μέγας ποταμὸς πηγάζων ἀπὸ τὸ Κουρταλιώτικο φαράγγι καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος δυτικῶς τοῦ κόλπου τῆς Μεσαρᾶς.

Λίμναι. Ἡ τοῦ *Kouvrā* ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκορώνου ἡ μόνη τῆς Κρήτης λίμνη τρέφουσα ἐγγέλεις καὶ ἔχουσα περιφέρειαν 4,500 βημάτων.

Νῆσοι. Εἰς τὴν Κρήτην ἀνήκουσιν ὡς παραρτήματα αὐτῆς τὰ περίξ διεσπαρμένα 40 περίπου νησίδια ἅτινα εἶνε ἀκατοίκητα πλὴν τῆς *Σπιραλόγκας* καὶ τῆς *Γαύδου*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΚΛΙΜΑ, ΕΔΑΦΟΣ, ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Κλίμα. Τῆς νήσου τὸ κλίμα εἶνε ὑγιεινότατον ἕνεκα τοῦ συγκεραμένου ἀέρος τῆς θάλασσης καὶ τῶν ὀρέων, τῆς θέσεως καὶ τοῦ σχήματος αὐτῆς καὶ ἕνεκα τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐδάφους.

Ἔδαφος. τὸ κλίμα τῆς Κρήτης εἶνε εὐφορώτατον, ἐπειδὴ δὲ ἡ φύσις ἐπέλεξεν αὐτὴν μὲ ἀφθονίαν καὶ πλοῦτον ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *νησος τῶν Μακάρων*.

Προϊόντα. Ταῦτα εἶνε φυσικὰ καὶ τεχνητά. Φυσικὰ ὀνομάζονται ὅσα ἡ φύσις παράγει, ὡς μέλι, σῖτος, μέταξα κ.λ., τεχνητὰ δὲ ὅσα ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς τέχνης κατασκευάζει ἐκ τῶν πρώτων φυσικῶν ὑλῶν ὡς ὕελος, μεταξωτὸν ὕφασμα κ.λ., ἡ κατασκευὴ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τὴν βιομηχανίαν.

Τὰ φυσικὰ προϊόντα διαιροῦνται εἰς 3 τάξεις αἵτινες καὶ βασιλείαι καλοῦνται τὸ *βασιλείον τῶν ὀρυκτῶν*, τὸ *βασιλείον τῶν φυτῶν* καὶ τὸ *βασιλείον τῶν ζώων*.

Ἡ Κρήτη παράγει ἀξιολογώτατα προϊόντα καὶ ἐκ τῶν τριῶν βασιλείων πλὴν τοῦ τῶν ὀρυκτῶν διότι τοῦτο εἶνε εἰσέτι ἀνεκμετάλλευτον.

1ον. Τὸ βασιλείον τῶν ὀρυκτῶν ὡς ἀνεκμετάλλευτον εἶνε λίαν πενιχρόν. Κυριώτερα τούτων εἶνε ἡ *Ναξία λίθος* (ἀκονόπετρα) ἀρίστης ποιότητος ἐξαγομένη ἐκ τῶν πρὸς Δ. τῆς *Σαμαργιάς* (Σφακία) ὑψηλῶν ὀρέων καὶ ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων τοῦ χωρίου *Ἐλοῦντα* τοῦ *Μεραμπέλλου*, ἐνθα ἔκειτο ἡ ἀρχαία *Νάξος* ἐξ ἧς

ἐκλήθη ἡ λίθος *Ναξία*· τὸ μέρος τοῦτο σώζει μέχρι σήμερον τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν καλούμενον ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων *Ναξιά*. *Μάρμαρα* λευκότατα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ *Μυλοποτάμου* παρὰ τὰ χωρία *Δαμάστα*, *Μπαλῆ* καὶ Ἄλφᾶ ὡς καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς νήσου. *Γύψος*, ἐξαγόμενος ἐν *Κισιάμῳ* καὶ ἐν *Σητεῖᾳ* ἐκ τῆς θέσεως Ἄλτσῖ ἀντικρὺ τῆς *Ψείρας*. *Γαϊάνθρακες* ἐκ τοῦ εἴδους τῶν ληγνιτῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἁγίου Βασιλείου, ἐν *Ρεθύμνῃ* καὶ ἐν Ἁρακλείῳ.

2ον. Τὸ βασίλειον τῶν φυτῶν εἶνε πλουσιώτατον παράγον *δημητριακοὺς καρποὺς*, *ἔλαιον*, *οἶνον*, *σῦκα*, *κάστανα*, *μῆλα*, *κυδῶνια*, *ρόγδια*, *καρφόδια*, *λεμόνια*, *πορτοκάλια* *κίτρα*, *σταφίδας*, *ἀμύγδαλα*, *ἄπια*, *κεράτια* (*χαρούπια*), *βάμβακα*, *λίνον*, *βαλάρους*, *λάδαρον* κ.λ.π. Πλὴν τῶν ἐκτεταμένων ὁσῶν ἐξ ἐλαιῶν, καστανεῶν, κερατεῶν, βαλάνων κ.λ. ὑπάρχουσι καὶ δάση ἐκ πευκῶν, πλατάνων, πρίνων, κυπαρίσσω κ.λ. ἐκ τῶν ὁποίων ἐξάγεται *ξύλεια οἰκοδομήσιμος*, *ξύλάνθρακες*, *ζητήρη*, *φλοιὸς πεύκης*, καὶ *φύλλα μυρσίνης* διὰ τὴν βυρσοδεψικὴν.

3ον. Τὸ βασίλειον τῶν ζώων οὐδὲν ὡς ὑστερεῖ καθότι ὑπάρχουσιν ἐν Κρήτῃ καὶ ἰδίως εἰς τὰς πεδινὰς ἐπαρχίας *Μεσαρῆς* καὶ Ἁρακλείου ἵπποι φημιζόμενοι διὰ τὴν ταχύτητά των, ἡμίσοι προτιμώμενοι διὰ τὸ ὀρεῖνόν τοῦ ἐδάφους, ἀποτελοῦσι δὲ οὗτοι τὸ μόνον κατὰ ξηρὰν μεταγωγικὸν μέσον, ὄρους χρησιμεύοντας ἐνίοτε ἀντὶ τῶν βοῶν πρὸς ἀροτρίωσιν, *βόες*, *αἴγες*, *πρόβατα* ὀφειλόμενα κυρίως εἰς τὸ κλίμα τῆς νήσου καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἐκτάσεις αἵτινες ἀφίνονται πρὸς νομὴν τῶν ποιμνίων, καθότι τὰ 2)3 τῆς νήσου μένουσιν ἀκαλλιέργητα ἐλλείψει ἐργατικῶν βραχιόνων.

Ἡ *σποτροφία* ἀρκοῦντως καλλιεργεῖται μάλιστα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, *Καινουρίου* *Πυργιωτίσσης*, *Πεδιάδος*, καὶ *Σητείας*. Ἡ *μελισσοτροφία* ὡσαύτως ἐπιμελῶς καλλιεργεῖται παράγουσα ἀρκετὴν ποσότητα μέλιτος καὶ κηροῦ.

Βιομηχανία (τεχνητὰ προϊόντα). Αὕτη ἐπετέλεσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προόδους τινάς. Ἐν ταῖς πόλεσιν ὑπάρχουσι βυρσο-

σοδειψεία, σιδηρουργεία, έλαιουργεία, μακαρονοποιεία, καλλιτεχνικά τυπογραφεία, ζυθοποιεία, ξυλουργεία. Ίδιαιτέρου λόγου άξία είνε ή εις τήν κατασκευήν τών είνων γενομένη πρόσδος, ίδρυθέντων έν Ήρακλείω καί έν Χανίοις έργοστασιών οινοποιείας, έν οις παράγονται μεγάλαι ποσότητες είνου καί κονιάκ. Κατασκευάζονται πρòς τούτοις καί αεριοώδεις λεμονάδαι (γκαζόζαι). Τήν κυριωτέραν βιομηχανίαν άποτελεί ή σαπωνοποιία τήν όποιον εδίδαζεν εις τούς Κρήτας περι τά τέλη του παρελθόντος αιώνος Γάλλος τις εκ Προβιγγίας. Ή οικιακή βιομηχανία είνε γενικώς διαδεδομένη· κατασκευάζονται ύφάσματα βαμβ. κερά, μάλλινα καί μεταξωτά δι' ένδύματα· τάπητες, κλωστοκεπάσματα (πατανίες) εκ τών όποιών εξέχουσι τών Σφακιών, Ήρακλείου καί Σητείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΘΡΗΣΚΕΙΑ, ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Θρησκεία επικρατούσα είνε ή τής 'Ανατολικής 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας καθότι 267,256 εκ του πληθυσμου είνε ορθόδοξοι έν οις καί τινες καθολικοί καί διαμαρτυρόμενοι 33,281, Μουσουλμάνοι καί 736 Ίσραηλίται. Διοικείται δε αύτη εκκλησιαστικώς ύφ' ενός Μητροπολίτου έδρεύοντος έν Ήρακλείω καί έξαρτωμένου εκ του Οικουμενικου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καί 7 Επισκόπων ύποκειμένων εις τόν Μητροπολίτην Κρήτης τών εξής: 'Αρκαδίας, Πέτρας, Ίερās καί Σητείας, Ρεθυμνης καί Ανλοποτάμου, Λάμπης καί Σφακιών, Κυθωτίας καί Αποκορώνου, Κισάμου καί Σελίρου.

Πολίτευμα. Ή νήσος Κρήτη μετά τών παρακειμένων νησιδίων άποτελεί άπό του 1898 *Αυτόνομον έρτελως Πολιτείαν* κατá τás άποφάσεις τών 4 Μεγάλων Δυνάμεων ύπό τόν **Πρίγκιπα Γεώργιον τής 'Ελλάδος** δευτερότοκον υιόν του βασιλέως τών Έλλήνων Γεωργίου του Α'. Ο Ήγεμών είνε ο άνώ-

τατος ἄρχων τῆς Πολιτείας· οὗτος θέτει τοὺς νόμους μετὰ Βουλῆς ἀντιπροσώπων, ἄσκει τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν δι' ὑπευθύνων Συμβούλων καὶ ἀπονέμει τὴν Δικαιοσύνην διὰ τῶν δικαστηρίων. Εἶνε ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Πολιτείας, κόπτει νόμισμα καὶ ἀπονέμει τὰ στρατιωτικὰ παράσημα. Ἡ πρὸς τὴν Α. Β. Ὑ. τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον τῆς Ἑλλάδος ἐτησία χορηγία ὠρίσθη εἰς 200 χιλιάδας δραχμῶν. Οἱ Σύμβουλοι τοῦ Ἡγεμόνος εἶνε 5· οἱ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν Θρησκευμάτων, τῶν Οἰκονομικῶν, τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἀσφαλείας καὶ Συγκοινωνίας. Τὸ Πολίτευμα τῆς Κρήτης εἶνε οὐκ αὐτοκρατορικὸν καθότι συντάσσεται ἡ γνώμη τοῦ τε Ἡγεμόνος καὶ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀντιπροσωπεύεται διὰ τῆς Βουλῆς, συνερχομένης εἰς τακτικὴν σύνοδον ἅπαξ ἐντὸς διετίας. Ἐπίσημος γλῶσσα τῆς Πολιτείας εἶνε ἡ Ἑλληνική.

Παιδεία. Ἡ παιδεία εἶνε ἰκανῶς διαδεδομένη· ἐνεργεῖται δὲ αὕτη διὰ 2 ἐπτατάξιων Γυμνασίων ἐνός ἐν Χανίοις καὶ ἐνός ἐν Ἡρακλείῳ, διὰ 2 Προγυμνασίων, τοῦ μὲν ἐνός ἐν Ρεθύμνῃ τοῦ δὲ ἐτέρου ἐν Νεαπόλει. Ἐν ἑκατέρῳ Γυμνασίῳ εἶνε προσηρτημένον καὶ Διδασκαλεῖον. Ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν Μέσην Ἐκπαίδευσιν. Τὴν δὲ Κατωτέραν ἢ Δημοτικὴν ἀποτελοῦσι 3 Ἀνώτερα Δημο. Παρθεραγωγεῖα, 7 Ἀνώτερα Δημοτ. Σχολεῖα, 405 Δημοτικὰ Σχολεῖα, 80 Γραμματοδιδασκαλεῖα καὶ τινα ἰδιωτικά. Πάντα ταῦτα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς Ἀνωτέρας ἐπὶ τῆς Δημο. Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῶν Θρησκευμάτων Διευθνήσεως, διοικοῦνται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ καὶ 4 Νομαρχιακῶν Ἐπιθεωρητῶν. Ἡ Δημοτικὴ Ἐκπαίδευσις εἶνε ὑποχρεωτικὴ καὶ παρέχεται δωρεάν.

Δικαιοσύνη. Πρὸς ἀπονομὴν τῆς Δικαιοσύνης ὑπάρχουσι 25 Εἰρηνοδικεῖα, 5 Πρωτοδικεῖα, 1 Ἐφετεῖον ἐδρεῦον ἐν Χανίοις, 2 Κακουρηγοδικεῖα, τὸ μὲν ἐδρεῦον ἐν τῇ πόλει Χανίων, τὸ δὲ ἐν τῇ πόλει Ἡρακλείου καὶ τὸ Ἀναθεωρητικὸν ἐδρεῦον ἐν Χανίοις, ἐξαρτῶνται δὲ ἐκ τῆς Ἀνωτέρας ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Διευθνήσεως

Συγκοινωνία καὶ Δημοσία Ἀσφάλεια. Ἔνεκα τῆς μακροχρονίου δουλείας ἡ Κρήτη ὑστέρησεν ὡς πρὸς τὰ ἔργα τῆς Συγκοινωνίας· ὁδοὶ ἀμαξίτοι δὲν ὑπάρχουσι ἐκτὸς βραχειῶν τινῶν ὁδῶν ἀναχωρουσῶν ἐκ τῶν τριῶν κυριωτέρων τῆς νήσου πόλεων καὶ ἀγρουσῶν εἰς μικρὰς ἀπὸ τούτων ἀποστάσεις. Εἰς ὀλίγους ποταμούς ὑπάρχουσι γέφυραι, τῶν δὲ πλείστων ἡ διάβασις γίνεται διὰ τῆς κοίτης αὐτῶν· τούτου ἔνεκα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν συχνότατα διακόπτονται αἱ συγκοινωνίαι ἐπὶ ἑσέρας. Ἡδὴ ὅμως ἀπαλλαγείσα ἡ Κρήτη τῶν δεσμῶν τῆς δουλείας ἤρξατο ἀναπτύσσουσα τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας διὰ γερῶσεως ποταμῶν διὰ τῆς συστάσεως ταχυδρομικῶν Γραφείων δι' ἃν ἐπιτυχέστατα συνεδέθη τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου καὶ διὰ τῆς ἀρξαμένης δημοτικῆς ἰδοποιίας, προεκλήρυνθη δὲ καὶ μετ' ἧς πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρομικοῦ δικτύου καὶ τροχιοδρόμου ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Ὑπεγράφη πρὸς τούτοις καὶ Τηλεγραφικὴ Σύμβασις δι' ἧς τηλεφωνικῶς θὰ συνδεθῇ ἅπαντα ἡ νῆσος πρὸς ἰσοδιετίας.

Ἡ τήρησις τῆς δημοσίας ἀσφαλείας εἶνε ἀνατεθειμένη εἰς σῶμα ἐγκριτοῦν ἡρωφυλακῆς ἐκγυμναζομένης ὑπὸ Ἰταλῶν ἀξιωματικῶν. Ἐκεῖ δὲ ἰδρυθῆ ἔν Χανίοις καὶ Σχολὴ τῶν ὑπαξιωματικῶν τῆς ἡρωφυλακῆς. Ἡ ἄμυνα τῆς χώρας μέλλει νὰ ἀνατεθῆ εἰς ἐγκριτοῦν Πολιτοφυλακὴν εἰς τὴν ὁποίαν ὑποχρεωτικῶς ὑπηρετοῦσιν οἱ ὑπήκοοι Κρήτες. Ἡ Κρητικὴ σημαία εἶνε κτανόχρους διασχίζουμένη ὑπὸ λευκοῦ σταυροῦ, τὸ δὲ ἄνω τὸ πρὸς τὸν ἰστὸν τετραγωνίδιον εἶνε ἐρυθρὸν φέρον ἐν τῷ μέσῳ ἀστὲρα λευκόν.

Προϋπολογισμός. Τὰ ἔσοδα τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἀνέρχονται εἰς 5,274,118 δραχ. τὰ δὲ ἔξοδα εἰς ἴσον ποσόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΨΙΣ

Ἡ Κρήτη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο *Ἰδαία*, *Δολιχὴ Ἀερία*, *Μακαρία* καὶ *Χθορία*. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτῆς ἔφερον ὡσαύτως διάφορα ὀνόματα ἦτοι: *Ἐτεόκρητες*, *Κουρήτες*, *Ἰδαῖοι Δάκτυλοι*, *Κορίβαρτες*, *Πελασγοί*, *Ἀχαιοὶ* καὶ *Φοῖνικες*. Μετὰ τοὺς κατῆλθον εἰς Κρήτην οἱ *Δωριεῖς* γενόμενοι διὰ τῶν ὅπλων κύριοι τῆς χώρας, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ Κρήτη ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ χαρακτηριστῆρα Ἑλληνικόν.

Ἡ Κρήτη τὸ πρῶτον ἐκυβερνήθη ὑπὸ βασιλέων, ἐπιφανέστατος δὲ τούτων ὑπῆρξεν ὁ *Μίνως* ἐδρεύων εἰς τὴν *Κνωσόν*. Ἀφοῦ ὅμως κατελύθη ἡ βασιλεία ἡ Κρήτη διηρέθη εἰς τόσα κρατίδια ὅσας σχεδὸν εἶχε καὶ πόλεις· εἶχον δὲ ταῦτα πολιτεῦμα *ὀλιγαρχικόν*.

Ἐνωρίτερον πάσης ἄλλης Ἑλληνικῆς χώρας ἡ Κρήτη προώδυσεν εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ἔφθασεν εἰς ὕψιστον σημεῖον δυνάμεως καὶ πλούτου. Συνέταξε νόμους σοφοὺς ἐκ τῶν ὁποίων πλείστας σοφὰς διατάξεις παρέλαβον οἱ νομοθέται *Λυκούργος* καὶ *Σόλων*. Κατέστη κέντρον ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων ἐξ ὧν οἱ κάτοικοι ἀπέκτησαν πλοῦτον καὶ μεγίστην ἀνάπτυξιν, διὰ δὲ τῆς ὑπερόχου ναυτικῆς δυνάμεως ἐγένετο κυρία τῆς θαλάσσης καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς *Τροίας* ἀποστείλασα τὸν *Ἰδομενεά* μὲ 80 πλοῖα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς νήσου. Αἱ ἰσχυρότεραι πόλεις καὶ ἰδίως ἡ *Κνωσός* καὶ ἡ *Γόρτυς* διετέλουν εἰς ἀδιάλλακτον ἀλληλομαχίαν. Μόνον ὁσάκις ἠπειλοῦντο ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ἠνοῦντο ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Κρήτης διὰ τῆς κοινῆς συμμαχίας ἣτις ἐκαλεῖτο **Συγκρητιδμός**.

Οἱ Κρήτες ὡς φύσει φιλελεύθεροι δὲν ἠνέχθησαν οὐδὲ ἠσθάνθησαν τὸν ζυγὸν ξένης δουλείας ἐπὶ 12 ὅλους αἰῶνας. Τέλος τῶ 68 π. Χ. ὑπετάγη ἡ νήσος εἰς τὴν *Ρώμην* ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν

τῆς ὁποίας διετέλεσε μέχρι τοῦ 330 μ. Χ. ὅτε ἠνώθη μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ἐπὶ Ρωμαίων διεδόθη ὁ χριστιανισμὸς ἐν Κρήτῃ διὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Τίτου πρώτου ἐπισκόπου τῆς Κρήτης ὃν ἡ Ἱερά Σύνοδος Κρήτης ἀνεκήρυξε πολιοῦχον Ἁγιον ὄρισασα ἡμέραν ἑορτῆς αὐτοῦ τὴν 25 Αὐγούστου, ἐμαρτύρησαν δὲ καὶ οἱ Ἁγιοὶ Δέκα ἐπὶ Δελίου. Ἀπὸ τοῦ 330 μ. Χ. ἀπετέλεσε μέρος ἀναπόσπαστον τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μέχρι τοῦ 823 μ. Χ. ὅτε ἐπὶ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων ὅστινες ἐγένοντο ἡ φοβερωτάτη τῶν κατοίκων μάστιξ. Ὁ Νικηφόρος Φωκάς ἀνακτήσας τὴν νῆσον τῷ 961 μ. Χ. προσήρτησε πάλιν αὐτὴν εἰς τὸ Βυζάντιον, τότε δὲ ἀπεστάλησαν εἰς Κρήτην ἐκ Βυζαντίου πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες πρὸς αὐξήσιν τοῦ ἀραιωθέντος πληθυσμοῦ καὶ πρὸς ἀναζωπύρωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Καλλέργαι, Σερδαῖοι, Βλαστοί, Χορτάτσοι, Καράτοι, Μελησσηνοὶ κ.λ.π. Ἐπὶ τοὺς Βυζαντινοὺς διετέλεσεν ἡ Κρήτη μέχρι τοῦ 1205 μ. Χ. ὅτε ἀλωθείσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἰσλαμικῶν (τῷ 1204 μ. Χ.) ἡ Κρήτη ἐδόθη κατὰ τὴν διαθήκην εἰς τὸν Βοριότατον Μαρκήσιον τοῦ Μομφερράτου ὅστις ἐπέλεξε αὐτὴν ἀντὶ 4 ὀκάδων χρυσοῦ, ὡς λέγεται, εἰς τοὺς ἑνετοὺς ὑπὸ τοὺς ὁποίους διετέλεσε μέχρι τοῦ 1669. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 465 ἐτῶν τῆς ἐνετοκρατίας πολλάκις οἱ Κρήτες ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν κατακτητῶν, αἱ δὲ σημαντικώτεραι ἐπαναστάσεις ἀνέρχονται εἰς 13 τὸν ἀριθμὸν.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1645 πολυάριθμος τουρκικὸς στόλος ἀποπλεύσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐκυρίευσε τὴν νησίδα Θοδωροῦ καὶ ἀπέκλεισε τὴν Σούδα, τουρκικὸς δὲ στρατὸς ἀποβιβάσθεις εἰς τὴν μονὴν τῆς Γωριᾶς καὶ ἐκεῖθεν πορευθεὶς ἐπολιόρησε στενωπῶς τὰ Χανία, ἔνθα εὕρισκετο ὁ γενικὸς ἀρμοστής Κορνάρος μετὰ ὀλιγαρίθμου φρουρᾶς. Ὁ Κορνάρος παραδῶσας τὰ Χανία εἰς τοὺς Τούρκους μετὰ δόληνον ἀντίστασιν τῇ 22 Αὐγούστου ἀπεσύρθη μετὰ τῆς φρουρᾶς εἰς Ρέθυμνον παρακολουθούμενος κατὰ

πόδας ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Φρονεθέντος δὲ αὐτοῦ εἰς τινα ἐξοδόν, ἡ Ρέθυμνα ἐκυριεύθη ἢ κατ' ἄλλους παρεδόθη διὰ συνθήκης. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ Τούρκοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Χάνδακος τὸν ὅποιον ἐπολιόρκησαν στενωῶς. Μετὰ τῶν Ἑνετῶν ἐμάχοντο καὶ πολλοὶ Κρήτες προξενουῦντες μέγαν φόβον εἰς τοὺς πολεμίους· ἀλλ' ἡ ἀνωτέρα τῶν Τούρκων δύναμις ἠνάγκασε τὸν φρούραρχον τοῦ Χάνδακος Μοροζίνην νὰ παραδώσῃ τὴν Κρήτην εἰς τὸν Ἀχμέτ Κυπρισλὴν τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1669, ὅτε καταβιβασθείσης τῆς σημαίας τοῦ πτερωτοῦ λέοντος τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐκ τῶν ὑπερφάνων τειχῶν τοῦ Χάνδακος ἀνεπετάσθη ἡ σημαία τῆς ἡμισελήνου τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1669.

Ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1669 μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 οἱ νέοι δεσπότες διώκουν τὴν νῆσον τυραννικῶς, ἐκ δὲ τῶν Χριστιανῶν ἕνεκα τῶν ἀφορήτων δεινῶν ἐξώμοσαν 60 περίπου χιλιάδες. Ἡ πρώτη κατὰ τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας ἐπανάστασις ἐγένετο τῷ 1770 ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δασκαλογιάννη. Ἀποτυχούσης δὲ ταύτης ἡ νῆσος ἔμεινεν ὑπὸ τοὺς Τούρκους μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὅτε ἀπελπισθεῖσα ἡ Πύλη νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων παρεχώρησε τὴν νῆσον εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ ὅστις ἔστειλε Γεν. Διοικητὴν τὸν Μουσταφᾶ πασᾶν. Ὑπὸ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ διετέλεσε 18 ἔτη (ἀπὸ 1822—1840).

Τῷ 1840 ἀπεδόθη εἰς τὸν Σουλτάνον Μετζιτ ἀναγκασθέντος τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ὑπὸ τῆς τετραπλῆς συμμαχίας νὰ παραιτήσῃ πάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου κτήσεις αὐτοῦ, τῷ δὲ 1841 ἐγένετο ἡ ἐπανάστασις τοῦ Χαϊρέτη· τῷ 1858 ἐγένετο εἰρηνικὴ συνέλευσις εἰς Μπουτσουνάρια ὑπὸ τὸν Μαυρογένην ἧς ἕνεκα ἡ Πύλη ἔκαμε παραχωρήσεις τινάς. Κατὰ τὸ 1866 οἱ Κρήτες ἐπανεστήσαν καὶ πάλιν, ἡ δὲ Πύλη ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην τὸν Ἀλῆ πασᾶν ὅστις παρεχώρησε τὸν ὀργανικὸν νόμον. Τῷ 1878 διὰ τῆς Συμβάσεως τῆς Χαλέπας παρεχωρήθη διοικητικὴ αὐτονομία. Ἄλλ' οἱ Κρή-

τες καὶ πάλιν ἐπανέστησαν κατὰ τοῦ δυνάστου τῷ 1889 ἄνευ εὐνοϊκοῦ ἀποτελέσματος διότι ἡ Πύλη κατήργησε πολλὰ τῶν διὰ τῆς Συμβάσεως τῆς Χαλέπας δοθέντων προνομίων διὰ νέου φερμανίου αὐτῆς. Οἱ Κρήτες βαρέως φέροντες τὴν στέρησιν τῶν προνομίων ἐξηγέρθησαν τῷ 1896, ὅτε ἐγένετο καὶ ἡ σφαγὴ ἐν Χαρίοις τῆν 12ην Μαίου, καὶ ἀπέκτησαν ἡμαυτόνομον Πολίτευμα ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Μεγ. Δυνάμεων, ἀλλὰ τῷ 1897 μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν Χαρίων ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν 23 Ἰανουαρίου διεξήχθη λυσσώδης ἀγὼν παραταθείς μέχρι τῆς 25 Αὐγούστου τοῦ 1898, ὅτε γενομένης τῆς ἐν Ἑρακλείῳ σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν καὶ τινῶν Ἀγγλῶν στρατιωτῶν ὑπὸ Βασιβουζούκων καὶ Τούρκων στρατιωτῶν ἀπεφάσισεν ἡ Εὐρώπη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν πολυπαθῆ νῆσον ἐντελῶς Ἀυτόνομον Πολίτευμα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τεσσάρων Δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσσίας καὶ Ἰταλίας, νὰ ἐκδιώξῃ ἐντελῶς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἐκ τῆς νήσου (**3 Νοεμβρίου 1898**) καὶ νὰ διορίσῃ Ὑπατον Ἀρμοστήν Κρήτης τὴν Αὐτοῦ Β. Υ. τὸν Πρίγκηπα Γεώργιον τῆς Ἑλλάδος ἀποβιβασθέντα τὸ πρῶτον εἰς Σούδα τῆν 9 Δεκεμβρίου 1898 θέσασα οὕτω τέρμα εἰς τὰ δεινοπαθήματα τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ.

* * *

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΕΙΔΙΚΟΝ

Ἡ Κρήτη διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς 5 νομούς, Χαρίων, Σφακίων, Ρεθύμνης, Ἑρακλείου καὶ Λασηθίου. Οὗτοι ὑποδιαιροῦνται εἰς 21 ἐπαρχίας λογιζομένων ὡς ἐπαρχιῶν καὶ τῶν τριῶν πόλεων Χαρίων, Ρεθύμνης καὶ Ἑρακλείου· αὗται δὲ πάλιν εἰς 86 δήμους περιλαμβάνοντας 1165 κώμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ κ. 72,761

Ὁ νομὸς οὔτος κατέχει τὰ ΒΔ. τῆς νήσου. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ Πελάγους*, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ *Λιβυκοῦ* καὶ τοῦ *Νομοῦ Σφακιῶν* καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ *Ἰορτιοῦ πελάγους*. Περιλαμβάνει 4 ἐπαρχίας, τὴν τῆς πόλεως *Χαριῶν*, τὴν *Κυθωριῶν*, τὴν *Κίσαμον* καὶ τὸ *Σέλινον*. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶνε ἡ πόλις *Χανίων* κ. 15,724.

ΤΜΗΜΑ Α΄

Ἐπαρχία πόλεως Χανίων μετὰ τῶν περιχώρων
κατ. 20,972

Ἡ ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ Β. τοῦ Νομοῦ καὶ ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ πελάγους*, πρὸς τὰ ΝΔ. καὶ Α. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας *Κυθωριῶν*. Περιλαμβάνει ἓνα δῆμον, τὸν τῶν *Χαριῶν* (*Χαρία* κ. 15,724, *Χαλέπα* κ. 3,085, συνοικία *Βαρούσι* καὶ *Νεάπολις* (*Καινούργια Χώρα*) μέχρι *Κλαδισοῦ* καὶ ἡ θέσις *Κουμπέ* κ. 2,163). Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας, τοῦ δήμου καὶ ὅλης τῆς νήσου εἶνε ἡ πόλις *Χαριῶν* οὔσα καὶ ἔδρα τῆς *Α.Β.Υ.* τοῦ *Ἡγεμόνος Πρίγκηπος Γεωργίου*.

Ἡ πόλις αὕτη κεῖται ἐν τῷ *μυχῷ* τοῦ κόλπου *Χανίων* καὶ περιβάλλεται ὑπὸ ἰσχυρῶν *Ἐνετικῶν* τειχῶν ἀνεγερεθέντων τῷ 1252 καὶ ἐχόντων 3 πύλας μίαν πρὸς Α. καλουμένην *Κοῦμ Καπὶ* (πύλην τῆς ἄμμου), τὴν *μεσημβρινὴν Καλε-Καπισὶ* (πύλην τοῦ φρουρίου) καὶ τὴν πρὸς Δ. κατὰ τὴν συνοικίαν *Τοπ-χαρά* (πορτάκι), ἐξ ὧν αἱ δύο τελευταῖαι κατηράφισθησαν τῷ 1899. Ἐχει δὲ τὸν μεγαλύτερον τῆς νήσου τεχνητὸν λιμένα κτισθέντα ὑπὸ τῶν *Ἐνετῶν* καὶ ἐπισκευασθέντα ὑπὸ *Μεχμέτ Ἀλῆ*, εἶνε ἐπισφαλὴς εἰς τοὺς βορειοὺς ἀνέμους καὶ φέρει ἀριστερὰ ὡς πρὸς τὸν εἰσερχόμενον φάρον λευκοῦ φωτὸς ἐντάσεως 12 ναυτικῶν μιλίων. Ἐντὸς τῶν τειχῶν περιέχει οἰκοδομήματα: τὸ *Πριγκηπικὸν μέγαρον*, τὴν

Νομαρχίαν, δύο ναούς τῶν ὀρθοδόξων, τῶν *Εἰσοδίων* καθεδρικὸν ναὸν καὶ τῶν *Ἀγ. Ἀναργύρων*, τὸν ναὸν τοῦ *Ἀγ. Ἰωάννου* τῶν *Κοθολικῶν* εἰς τὸν ὁποῖον κατέφυγον οἱ Χριστιανοὶ τῆς πόλεως κατὰ τὰς σφαγὰς τῆς 23 Ἰανουαρίου 1897 διὰ νὰ σωθῶσι, τὴν *Συναγωγὴν* τῶν Ἰσραηλιτῶν, 10 *τουρκικὰ τεμένη* (*τζαμιά*) ἐξ ὧν τὰ 8 ἦσαν πρότερον Χριστιανικοὶ ναοί, τὰ *Κοινοτικὰ Καταστήματα*, ἅτινα πυρποληθέντα κατὰ τὴν 23 Ἰανουαρίου 1897 ἀνωκοδομήθησαν δαπάνῃ *Τσάρου Νικολάου τοῦ Β'*, τὸ *Ἐλ. Ἐκπαιδευτήριον* καὶ τὸ *Μουσουλμανικόν*, τὸ *Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον* ἐντὸς τοῦ ὁποῖου εἶνε καὶ τὰ γραφεῖα τῆς *Δημαρχίας*, τὸν παρὰ τὸν ναὸν τῶν *Ἀγ. Ἀναργύρων Ἐρετικὸν στρατῶνα*, τὸ *στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον*, τὸ *Υγειοκομεῖον*, τὰ *ἐρετικὰ ρεώρια* (*τερσανάδες*) καὶ τὸ παρὰ τὴν προκυμαίαν *Τελωρεῖον*.

Ἐκτὸς τῶν τειχῶν εἰς ἀπόστασιν 5 λεπτῶν ἀπὸ τῆς πόλεως ὑπάρχει *τερπνότατος δημοτικὸς κήπος* φυτευθεὶς ἐπὶ *Ρεοῦφ πασᾶ*. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει τὸ *Βουλευτήριον*. Ἡ ἐκ τοῦ κήπου τούτου θέα εἶνε *μαγευτικωτάτη*, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ ἐγένετο καὶ ἡ *Α'* *διεθνής ἔκθεσις τῆς Κρήτης τῷ 1900*. Πλησίον δὲ αὐτοῦ κεῖται μέγας καὶ περικαλλὴς *στρατῶν* καὶ περαιτέρω τὸ *Γυμναστήριον*, τὰ *νεκροταφεῖα* τῶν Ὄρθοδόξων, *Δυτικῶν* καὶ *Μουσουλμάνων* καὶ ὁ *τεκεὸς* τῶν *Μεθλεβίδων*. Πρὸς *Α.* τοῦ δημοτικοῦ κήπου εἶνε τὸ *Ἀστυχημεῖον* καὶ τὸ *Μέγαρον* τῶν δημοσίων γραφείων ἢ *Διευθυντήριον Μέγαρον* ἐν ᾧ εὐρίσκονται τὸ *Ἐφετεῖον*, *Πρωτοδικεῖον*, *Εἰρηνοδικεῖον*, τὰ *γραφεῖα* τῶν *Ἀρωτέρων Διευθύνσεων*, τὸ *Υποθηκοφυλακεῖον*, τὸ *Κυβερνητικὸν τυπογραφεῖον*, καὶ τὸ *Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Χαρίων*. Εἰς τὸν πρὸς *Α.* αὐτοῦ ἀνασκαπτόμενον *χῶρον* εὐρέθησαν ἐσχάτως πολλοὶ τάφοι *Μυκηναϊκῆς* καὶ *Ρωμαϊκῆς* ἐποχῆς ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ *νεκροταφεῖον τῆς ἀρχαίας Κυθωρίας*. Ἄνωθεν αὐτοῦ ὑψοῦται *λοφίσκος* ἐφ' οὗ τὸ *ναΐδιον* τοῦ *Ἀγ. Ἰωάννου* τὸ *πολλάκις* ὑπὸ τῶν *Τούρκων* καταστραφέν.

Ἡ πόλις *Χανίων* ἀσκει τὸ *μεγαλύτερον ἐμπόριον* τῆς *Κρήτης*

καὶ μάλιστα τῆς ἐξαγωγῆς ἐλαίου, καλλωπίζεται δὲ ὁλονὲν καταρριπτομένων τῶν κισσιῶν.

Πρὸς Α. τῆς πόλεως Χανίων εἰς ἀπόστασιν 20' κεῖται ἡ τερπνοτάτη κωμόπολις Χαλέπα κ. 3,085 συνδεομένη μετὰ τῆς πόλεως δι' ὥραίας λεωφόρου. Ἐχει κλίμα ὑγιεινὸν καὶ λαμπρὰς οἰκοδομὰς· ἐν αὐτῇ δὲ διαμένει ἡ Α. Β. Υ. ὁ Πρίγκηψ Γεώργιος καὶ οἱ Πρόξενοι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Κατὰ τὸ 1878 ἐγένετο ἐνταῦθα ἡ Σύμβασις τῆς Χαλέπας μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Σουλτάνου Μουκτάρ πασᾶ καὶ Ἀδοσίδου πασᾶ καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ. Ναοὺς ἔχει τὸν Πριγκηπικὸν ναῖσκον τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, τὸν Ἀγ. Νικόλαον, τὸν Ἀγ. Παρτελεήμονα καὶ ἄλλους μικροτέρους.

Δυτικῶς τῶν Χανίων κεῖται εἰς ἀπόστασιν 10' ἡ Νεάπολις (Καινούργια-χώρα) παρὰ τὴν ὅποιαν ὑπάρχει ἐργοστάσιον ἐλαιουργίας καὶ σαπωνοποιίας· δυτικώτερον κεῖται τὸ Βαροῦσι Τουρκικῆ ἀγροικία κέντρον τῶν δολοφόνων κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς δουλείας.

Πρὸς ΝΑ. τῆς πόλεως εἰς 10' ἀπόστασιν κεῖται ὁ Κουμπᾶς παρὰ τὴν ἐκ Σούδας εἰς Χανία ἄγουσαν λεωφόρον. Ἐν αὐτῇ κατὰ τοὺς πρώτους τῆς Τουρκοκρατίας χρόνους οἱ ἐκ τοῦ λιμένος Σούδας ἀποβιβαζόμενοι πασάδες τῆς Κρήτης ἐστάθμευον ὅπως προσευχθῶσι πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν εἰς τὴν πόλιν. Κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους μετετράπη οὗτος εἰς Τουρκικὸν στρατιωτικὸν σταθμὸν, νῦν δὲ χρησιμεύει ὡς σταθμὸς χωροφυλακῆς.

ΤΜΗΜΑ Β'

Ἐπαρχία Κυδωνίας κ. 22,584.

Ἡ Κυδωνία κατέχει τὰ ΒΑ. τοῦ Νομοῦ καὶ ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους πρὸς Ν ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Σελλίνου καὶ Σφακίων, πρὸς Α ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Ἀποχωρώνου καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Κισάμου.

Περιέχει 7 δήμους, τοῦ Ἀκρωτηρίου, τῆς Σούδας, τῶν Περιορίων, τῶν Κεραμιῶν, τοῦ Ἀλυκιοῦ, τῶν Λάκων καὶ τοῦ

Πύργου—Ψηλοδέρου. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε Ἰλυκιάσου κ. 525.

Όρη. Τῆς *Μαλάζας*, τῶν *Λάκκων* καὶ τοῦ *Σέμπρωνα* τῶν ὁποίων ὑψηλότερα κορυφή εἶνε τὸ Ἰλοπηγάδι (ὑψος 4,600 ποδ.)

Ποταμοί. Ὁ *Κλαδισός* (Ὁδερὸς) καὶ ὁ *Πλαταριάς* (Ἰάρδανος) ἐνθα ἐναυάγησεν ὁ Μενέλαος ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Τροίας. Ἀμφότεροι πηγάζοντες ἐκ τῶν Λευκῶν ὀρέων χύνονται εἰς τὸν κόλπον Χανίων.

Ἀκρωτήρια. Τὸ τῆς Ἁγ. Κυριακῆς, τὸ *Μαυρομουρί*, ἡ *Τρυπητή* καὶ ὁ *Μελέχας* (Κύαμον).

Κόλλοι. Ὁ τῶν *Χαρίων*, τοῦ *Καλάθα* καὶ τῆς *Σούδας*.

Χερσόνησος. Ἡ τοῦ Ἀκρωτηρίου συνδεομένη διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ χωρίζοντος τὸν κόλπον Χανίων ἀπὸ τὸν τῆς Σούδας.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀκρωτηρίου. *Στέρρες* ἔδρα τοῦ δήμου κἀτ. 540, παρὰ τὴν ὅποιαν κείνται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας *Μινώας*.

Ἀρόρι, *Κορακίες*, *Κουρουπιδαρά*, *Καλόρρομα*, *Χωρδάκι*, *Μουζουρά*, *Πιθάρι*. Εἰς τὸν δήμον τοῦτον ἀνήκουσιν αἱ *Μοναί*, Ἁγ. Τριάς κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν *Τσαγκαρόλων* ἐπὶ ἐνετοκρατίας, ἡ τῶν *Καλογραιῶν* καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου (Γουβερνέτο ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων) ἡ ἀρχαιοτέρα πασῶν, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῆς ὁποίας ὑπήγοντο τὸ πάλοι αἱ λοιπαὶ μοναί. Ἐνταῦθα ὑπάρχει σπήλαιον μὲ μεγάλους σταλακτίτας.

Ὁ δῆμος οὗτος παράγει τὸ γνωστὸν εὖσομότετον μέλι τοῦ Ἀκρωτηρίου.

Ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν ἱστορικῶν *Φρουδιῶν*, ἅτινα ὑπέκεινται τῆς Χαλέπας καὶ χωρίζουσιν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ δήμου Ἀκρωτηρίου, ὑπάρχει ὁ ναός τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλληνικὴ σημαία κανονισθηθεῖσα ὑπὸ τῶν πλοίων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ καταπεσοῦσα ἀνεστηλώθη κατ' ἐπανάληψιν ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῷ 1898.

Ἐν τῷ δήμῳ Σούδας. ἔδρα ἡ κωμόπολις Σούδα ἡ Τούζλα

κ. 701, κειμένη ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τοῦ λιμένος Σούδας. Συνωκίσθη ὑπὸ τοῦ Ρεοῦφ--Πασᾶ τῷ 1872 ἐκ τῶν κατοίκων τῆς νησίδος Σούδας, ἔχει δὲ καὶ Ἄγγλικὸν νεκροταφεῖον. Πρὸς Α κεῖνται τὰ καταστήματα τοῦ *Ναυστάθμου*. Ὁ *Λιμὴν τῆς Σούδας* σχηματίζεται μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου *Δρεπάνου* καὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἀκρωτηρίου. Τὸ μήκος αὐτοῦ εἶνε 4 1]2 ναυτικῶν μιλίων, τὸ πλάτος 1 3]4 τὸ δὲ βάθος ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ 140 ὀργυιῶν.

Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος ὑπάρχει ἡ νησίς *Σούδα* σχηματίζουσα δύο εἰσοδούς εἰς τὸν λιμένα, ὅστις εἶνε ὁ εὐρυχωρότερος καὶ ἀσφαλέστερος λιμὴν τῆς Μεσογείου. Ἐπὶ τῆς νησίδος εἶνε ἐκτισμένον Ἑρετικὸν φρούριον· ἐπὶ δὲ τῆς νοτίας ἐσχατιᾶς τῆς νησίδος καὶ ἐπὶ τοῦ φρουρίου ὑπάρχει φάρος λευκοῦ σταθεροῦ φωτὸς ὀρατοῦ ἀπὸ 12 ναυτικῶν μιλίων. *Τσιγκαλαριά* κώμη τοῦ δήμου. Ἐνταῦθα συνεκροτήθη αἵματτηρὰ μάχη τῇ 15 Μαρτίου 1897.

Ἐν τῷ δήμῳ *Περβολίων*. *Περβόλια* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 892. Παρὰ ταύτην ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως κεῖνται τὰ ἱστορικά *Μπουτσουνάρια* ἔνθα πολλάκις ἐγένοντο πολεμικαὶ καὶ εἰρηνικαὶ τῶν Κρητῶν συνελεύσεις. *Γαρίπας* ὀπόθεν κατὰγονται οἱ Ζημπρακάκιδες.

Μουρριές ΝΑ. ἔνθα συνηθροίσθησαν οἱ Κρήτες ὅπως διαμαρτυρηθῶσι διὰ τὰς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καταπιέσεις τῷ 1833, ὁ δὲ Μεχμέτ Ἄλῃ πασᾶς ἐξοργισθεὶς ἀπηγγόνισε περὶ τοὺς 40 Χριστιανούς ἀπὸ τῶν ἐκεῖ μωρεῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ Ἐποχὴ τῶν *Μουρριδῶν*.

Γαλατᾶς ΒΔ. ἐφ' ὑψηλῆς καὶ λαμπρᾶς θέσεως ἱστορικὴ κώμη.

Νταράτσος ἐπὶ ὑψώματος. *Πλαταρεᾶς* ἐπὶ γραφικωτάτης τοποθεσίας ἔνθα ἐστρατοπεύδουσεν ὁ ὑπὸ τὸν Τιμολέοντα Βάσων Ἕλληνας στρατὸς τῆς κατοχῆς τῇ 3 Φεβρουαρίου 1897 *Σταλὸς*, Ἄγ. *Μαρίνα* καὶ *Νεροκούρου*. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ὑπάρχουσιν οἱ *Μοναὶ Ζωοδόχος* πηγὴ (Σταυροπήγιος), Ἄγ. *Τριάς* (Σιναϊτικὴ) καὶ ἡ Ἄγία *μορὴ* (ἀγίου ὄρους).

Ἐν τῷ δήμῳ *Κεραμιῶν*. *Κορτόπουλλα* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 256.

Γέρω-Λάκκος. *Κάμποι* πικτρὸς τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἰω. Καλογερεῖ.

Μαλαζα ἐπίσημος διὰ τὰς αὐτόθι συναφθείσας μάχας. Ὁ ἐπ' αὐτῶν ἰσχυρότατος πύργος ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῇ 14 Μαρτίου 1897, κανονιοβοληθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ λιμένι Σουδάς εὐρισκομένων τότε Εὐρωπαϊκῶν πλοίων κατεστράφη ὀλοτελῶς.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀλυκιανοῦ. *Ἀλυκιανοῦ* ἔδρα τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ δήμου κ. 525. Ἐν αὐτῷ κατὰ τῷ 1896 ἦτο τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς, ὑπάρχουσι δὲ καὶ τὰ ἐρείπια Ἐνετικοῦ πύργου ἐν τῷ ὀπίῳ τῷ 1510 ἐδηλητηριάσθη ὁ Καντανολέως, τῷ δὲ 1821 ἐφονεύθη ὁ Στέφανος Χάλης. Ἀγυρὰ πρὸς Β. ἐνταῦθα ὑπῆρχεν ἰσχυρότατος πύργος, ὃν ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου οἱ ἐπαναστάται τῷ 1897 καταστρέψαντες προηγουμένως τὸν μέγαν Τουρκικὸν στρατῶνα τῶν Λιθαδίων μετὰ πεισματωδестаτήν μάχην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν γενναίως ἀγωνιζόμενοι καὶ οἱ Ἑλ. ἀνθυπολοχαγοὶ Τριγγέτας Σαράτσογλους καὶ Δανάλης. Ἄνωθεν καὶ πρὸς Β. τῶν Λιθαδίων ὑψοῦνται οἱ ἱστορικοὶ λόφοι *Μοροδένδρι* καὶ *Μοροκούμαρο* ἔνθα ἐτάφησαν οἱ φονευθέντες ἀνθυπολοχαγοὶ. Παρὰ τὴν Ἀγυρὰν κεῖται ἡ ἱστορικὴ θέσις *Χοιρόσπηλι*. Βρύσες πρὸς Β. Ἐπὶ τοῦ πλησίον αὐτῶν λόφου τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία *Πέργαμος* ἔνθα δείκνυται ὁ τάφος τοῦ Λυκούργου. *Βασόλακος*, *Φονγρὲς*, *Κυρτωμάδος*.

Ἐν τῷ δήμῳ Λάκκων. *Λάκκοι* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 1,068 πατρὸς τῶν ὀπλαρχηγῶν Μαυρογένη καὶ Χατζῆ Μιχάλη. Ἐπὶ τῶν ὄρεων τῶν Λάκκων κεῖται τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ὀμαλοῦ ἀνήκον καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας Σελίνου καὶ Σφακίων. Θέρισσ ΒΑ. τῶν Λάκκων, πατρὸς τῶν Χάλιδων. Ἐνταῦθα συνήθησαν πολλαὶ μάχαι κατὰ τὰς διάφορους ἐπαναστάσεις, αἵτινες ἐτίμησαν τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα.

Σέμπρωνας εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀποπηγάδι. *Πρασές Μεσκλά* καὶ *Νέα Ροθματα*.

Ἐν τῷ δήμῳ Πύργου-Ψηλονέρου *Πύργος-Ψηλόνερο* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 166. *Μῶδι* παρὰ τὸ ὁποῖον ἐκεῖτο ἡ ἀρχαία *Μωδαία*. *Γεράρι*, *Κορτομαρὲ*, *Μάλεμε*, καὶ *Συρῆλι*.

Ἡ Κυδωνία εἶνε ἐκ τῶν γωνιωτέρων ἐπαρχιῶν τῆς νήσου ἐπειδὴ

ἀρδεύεται ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν· παράγει δὲ τυρὸν ἔλαιον, ἐσπεριδοειδῆ καὶ οἶνον, συγκαταλέγεται δὲ μεταξύ τῶν μεγαλυτέρων τῆς Κρήτης ἐπαρχιῶν.

ΤΜΗΜΑ Γ΄

Ἐπαρχία Κισιάμου κ. 21, 191

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κεῖται ΒΔ. τοῦ Νομοῦ· Ὅρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Σελίνου, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας, καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἰορτιοῦ πελάγους. Περιλαμβάνει αὕτη 6 δήμους: τοῦ Κολυμπαρίου τῆς Παρεθύμου, τοῦ Καστελλοῦ-Κισιάμου, τῶν Ἐρρεα χωριῶν, τοῦ Δρομονέρου καὶ τῶν Μεσογειῶν. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε Καστέλλι-Κισιάμου κ. 670.

Ὅρη. Τὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου Βούζης "Ἅγιος Γεώργιος καὶ "Ἅγιος Ἡλίας καὶ τὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπάθα "Ἅγιος Παῦλος.

Ποταμοί. Ὁ Κολένης, ὁ Τυφλός, ὁ Καμαριανός, ὁ Πυργιανός καὶ ὁ Μέγας ποταμὸς ἐκβάλλοντες εἰς τὸν κόλπον τῆς Κισιάμου, ὁ Σπηλιανός χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων καὶ ὁ Ταυρωνίτης χωρίζων τὴν ἐπαρχίαν Κισιάμου ἀπὸ τὴν τῆς Κυδωνίας καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων.

Ἀκρωτήρια. Τῆς Γραμβούσης καὶ τοῦ Σπάθα (Ῥοδαποῦ).

Κόλποι. Ὁ τῆς Κισιάμου μεταξύ τῶν ἀκρωτηρίων Γραμβούσης καὶ Σπάθα.

Ὅρμοι. Ὁ τοῦ Τηγαρίου, τοῦ Καστελλοῦ τῆς Κισιάμου, τοῦ Ἄγιου Σώστη καὶ τοῦ Κολυμπαρίου εἰς τὸν κόλπον τῶν Χανίων, ἔνθα ἀπεβιβάσθη ὁ εἰς 2,000 συμποσούμενος Ἑλ. στρατὸς τῆς κατοχῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τιμ. Βάσου τῇ 2 Φεβρουαρίου 1897.

Χερσόνησος. Τὸ Τηγάρι πρὸς Ν. τῆς Γραμβούσης.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς ἐπαρχίας εἶνε:

Ἐν τῷ δήμῳ Κολυμπαρίου Κολυμπάρι εἶδρα τοῦ δήμου κ. 72. Σπηλιά ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι 4 σπήλαια εὐρυχωρότατα. Ἀστράτηγος κωμίδιον πρὸς Β. τῆς Σπηλιάς καὶ πρὸς Ν. ταύτης κεῖται ἡ μονὴ Κυρία-Γωργιά ἔνθα ὁ Τουρκικὸς στρατὸς

ἀπεβιάσθη τὸ πρῶτον τῷ 1645 καὶ ἔνθα κατὰ παράδοξον σύμ-
 πῶσιν ἐγκατεστάθη τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ Ἑλ. στρατοῦ τῆς κατοχῆς
 τῷ 1897 ὑπὸ τὸν Βάσον. *Ροδωποῦ* πρὸς Β. τῆς Γωνιάς. Ἄφρατα
 ἔνθα ὑπάρχει ἀρχαῖον ὑπόγειον σπήλαιον. *Νοχιὰ* ΝΑ. τῆς Γωνιάς.
Πολεμάρχοι καὶ *Καμισιανὰ* πρὸς Α. τῆς Σπηλιᾶς.

Ἐν τῷ δήμῳ *Πανεθύμου*. *Παρέθυμος* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 202 ἐπὶ ὑψώματος. *Ρόκκα* πρὸς Ν. ἐπὶ τῆς ἀρχαίας *Ρόκκας*. Πρό-
 δρομος πρὸς Ν. καὶ *Ζυμπραγοῦ* πρὸς Α. *Μαλίθηρος* πρὸς Ν. τοῦ
 Προῦρόμου. *Περβολάκια* καὶ *Σφακοπηγάδι*.

Ἐν τῷ δήμῳ *Καστελλίου-Κισιάμου*. *Καστέλλι-Κισιάμου*
 ἔδρα τοῦ δήμου κ. 670. Ὁ ἐν αὐτῇ Τουρκικὸς πύργος ἐξεπολιορ-
 κήθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῇ 10 Φεβρουαρίου 1897. Ἐν αὐτῷ
 ὑπάρχει Ἑνετικὸν φρούριον κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ ὁποίου ἐφο-
 νεύθη ὁ ἀξιωματικὸς Φρυδάκις τῷ 1866. *Παλαιόκαστρον* πρὸς Ν.
 τοῦ Καστελλίου καὶ *Δραπανιᾶς* ΝΑ. αὐτοῦ. Πρὸς Ν. τοῦ *Δραπα-
 νιᾶ* παρὰ τὸν ποταμὸν κεῖνται 13 μικραὶ κῶμαι μετὸ ὄνομα *Ποτα-
 μίδα*. *Τοπόλγα* πρὸς Ν. *Καλίθερες*, *Βουλγάρων*, *Κουκουταρὰ*,
Σειρηκάρι.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἐννέα-Χωρίων. *Κούτρετι* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 467. *Τζιτζυφεὰ*. *Περβόλια* πρὸς Β. τῆς *Τζιτζυφεᾶς* πατρίς τοῦ
 ὀπλαρχηγοῦ *Σκαλίδη*. *Σφηγάρι*, ἐνταῦθα συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν
 Τούρκων τῷ 1824 πεντακόσια γυναικόπαιδα. *Βλάτος*, *Αἰγυρες*,
Ἀερινός. Τὰ ὠραιότερα τῆς Κρήτης κάστανά παραγονταὶ ἐν τῷ
 δήμῳ Ἐννέα-Χωρίων, ὅστις ὠνομάσθη οὕτω κατὰ παραφθορὰν ἐκ
 τῆς ἀρχαίας πόλεως *Ἰραχωρίου*. Ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ ἡ μονὴ
Χρυσόσκαιμίτισσα μετ' ὠραίας τοιχογραφίας.

Ἐν τῷ δήμῳ *Δρομονέρου*. *Βουκολιές* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 123
 Ὁ ἐν αὐταῖς ἰσχυρότατος πύργος ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη διὰ
 δυναμίτιδος ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῇ 7 Φεβρουαρίου 1897. *Πα-
 λαιὰ Ρούματα* ἔνθα ἐγεννήθη ὁ Μάρκος Ρενιέρης. *Γαβαλομούρι*,
Μοβλετε, *Βοῦβες*.

Ἐν τῷ δήμῳ *Μεσογείων*. *Ἅγιοι-Πάρτες* καὶ *Καβοῦσι* ἔδρα

του δήμου κ. 228. *Πόρρω-Μεσόγεια*, "Άγιος Γεώργιος και Νέο-Χωριό.

Ἡ Κίσαμος οὔσα πεδινή καὶ μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἐπαρχιῶν παράγει οἶνον, ἔλαιον, κάστανά, ἀμύγδαλα, ἄπια, τυρόν, σῦκα, μέταξαν, μέλι.

ΤΜΗΜΑ Δ'

Ἐπαρχία Σελίνου κ- 7,938

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ ΝΔ. τοῦ Νομοῦ Χανίων. Ὅριζε-ται πρὸς Β. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν *Κισάμου* καὶ *Κυθάριας*, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ *Λιθυκοῦ πελάγους*, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας *Σφακιῶν* καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ *Ἰορτίου πελάγους*. Περιλαμβάνει 3 δήμους τοῦ *Καμπανοῦ* (*Λάκκου-Ζγουράφου*), τῆς *Καρτάρου* καὶ τῆς *Παληοχώρας*. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε ἡ *Παλιόχωρα* κ. 186.

Ὅρη. Οἱ *Στροβιές*, ἡ *Σκλαβοπούδα* καὶ τὸ *Ἀποπηγάδι*.

Ποταμοί. Ὁ τοῦ *Λάκκου-Ζγουράφου* καὶ ὁ *Λισσὸς* χυνόμενοι εἰς τὸν ὄρμον τῆς *Σούγιας*, ὁ *Φλωμές*, ὁ *Βληθιάς* καὶ ὁ *Κακοδι-κιώτης* ἐκβάλλοντες εἰς τὸν κόλπον *Σελίνου*, ὁ τοῦ *Πελεκάρου* καὶ ὁ τῆς *Σαρακήνας* ἐκβάλλοντες μεταξύ *Παληοχώρας* καὶ *Κριου-Μέτωπον*.

Ἀκρωτήρια. Τοῦ *Ἁγίου Μάμα*, τοῦ *Κριου-Μέτωπον* τὸ *Τραχήλι* καὶ τοῦ *Φλωμέ*.

Κόλποι. Ὁ τοῦ *Σταυροῦ* πρὸς Β. τοῦ *Κριου-Μέτωπον* καὶ ὁ τῆς *Σούγιας*.

Ὅρμοι. Ὁ *Ἅγιος Κίρκος*, ὁ τοῦ *Σταυροῦ* καὶ ὁ τῆς *Σούγιας*.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ *Καμπανοῦ*. *Καμπανός*, ἔδρα τοῦ δήμου κ. 412. *Ροδοβάνι* ΝΔ. τοῦ *Καμπανοῦ* παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ ἀρχαία *Ἐλυρος*. *Τεμέτια* ΒΔ. τοῦ *Ροδοβανίου*. *Μορὴ* ΝΔ τοῦ *Ροδοβανίου* καὶ πρὸς Ν. αὐτῆς *Λθαδάς*. *Κουστογέρακο*, πατρὶς τοῦ *Κορ-κίδη* καὶ *Καντανολέου*. *Ἁγία Εἰρήνη* καὶ *Ἐπαρωχώρι* πρὸς Β. τοῦ *Καμπανοῦ*.

Ἐν τῷ δήμῳ *Καντάνου*. *Κάρταρος* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 63

Ἡ ἐν αὐτῇ ἰσχυρότατος Τουρκικὸς πύργος κανονιοβοληθεὶς τῇ 20 Φεβρουαρίου 1897 κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἐπολιορκήθη δὲ στενωῶς ἡ Κάντανος, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι Τούρκοι θὰ ἤχμαλωτίζοντο ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, ἐὰν ὁ Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας Σιρ Βιλιώτης ἐλθὼν μετὰ Εὐρωπαϊκῶν ἀγγημάτων δὲν ἔσωζεν αὐτοὺς παραλαβὼν εἰς τὰ ἐν τῇ Παληοχώρᾳ Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα. Εἰς τὰ περὶ τῆς Καντάνου ὑπάρχουσι μέγιστα ἐλαιόδενδρα ἕκαστον τῶν ὁποίων παράγει 162 ὀκάδες ἐλαίου αἵτινες ἀποτελοῦσι 18 μίστατα, δι' ὃ καλοῦνται τὰ ἐλαιόδενδρα ταῦτα *δεκαχτοῦρες*. *Κακοδικί* ἀποτελούμενον ἀπὸ τὰ κωμῖδια *Κάδρος*, *Μαχιά*, *Σφακός*, *Κοπετοῦς* κτλ. *Αῤῃς*, *Στροβ.λῆς* καὶ *Φλώρια* πρὸς Δ. τοῦ Κακοδικίου.

Ἐν τῷ δήμῳ Παληοχώρας. *Παληοχώρα* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 186 μὲ δύο ὀρμίσκους, παρὰ τὸν ἕνα τῶν ὁποίων οἱ Ἕλληνες κινδυνεύοντες νὰ συλληφθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπεχείρησαν νὰ καύσωσι τὸ ἐφ' οὗ ἐπέβαινον ἀτμόπλοιον «*Αῤακὰδι*» τὸ μεταφέρων τροφίμα εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν καὶ τὸ «*Αῤακὰδι*» μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. *Σπαρατάκος* καὶ *Κάλαμος* πρὸς Β. *Σκλαβοποῦλλα* καὶ *Χασὶ* πρὸς Δ. *Πελεκάνος* πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς Παληοχώρας περιλαμβάνων 19 μικρὰς κώμας. Ἐν αὐτῷ τῷ 1869 ἐπολιορκήθη ὁ ἦρως ὄπλαρχηγὸς *Κριάρης*, ἀλλ' ἀπέδρα εἰς *Μουστάκος*. Δυτικῶς τοῦ ὄρμου Σούγριας ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις *Λισσὸς* ἐπίκειον τῆς *Ἐλύρου*. *Ἀζοῦρες* πατρὶς τοῦ ὄπλαρχηγοῦ *Κριάρη* ἔνθα ὑπάρχει σπήλαιον προχωροῦν ἐπὶ πολὺ ὑπογείως. Ἐν αὐτῷ ἐκοιμήθησαν οἱ Ἅγιοι Πατέρες.

Τὸ *Σέλινορ* εἶνε ἐπαρχία ὄρεινὴ καὶ περιφράσσεται πανταχόθεν ὑπὸ μεγαλοπρεπῶν ὄρεων, παράγει δὲ ἔλαιον ἐξαιρετόν, ἀμύγδαλα, μέταξαν, τυρόν καὶ μέλι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΝΟΜΟΣ ΣΦΑΚΙΩΝ κ. 24,974

Ὁ Νομὸς οὗτος κατέχει τὸ Β. καὶ Ν. μέρος τῆς νήσου. Ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ πελάγους*, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ *Λεβυκοῦ*, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ νομοῦ *Ρεθύμνης* καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ *Χανίων*. Περιέχει 2 ἐπαρχίας τὴν τοῦ Ἀποκορώνου, καὶ τὴν τῶν Σφακίων. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶνε ἡ Γεωργιούπολις κ. 106.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Ἐπαρχία Ἀποκορώνου κ. 19,580

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κεῖται πρὸς τὰ Β. τοῦ Νομοῦ. Ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ πελάγους*, πρὸς Ν ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας *Σφακίων*, πρὸς Α ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν *Ρεθύμνης* καὶ Ἀγίου Βασιλείου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς *Κυθωρίας*. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε *Γεωργιούπολις* κ. 106. Περιλαμβάνει 4 δήμους : τοῦ *Βάμου*, τῶν Ἀρμένων, τῆς *Γεωργιουπόλεως* καὶ τοῦ *Φρέ*.

Ὅρη. Ἡ Κράπη διακλάδωσις τῶν Λευκῶν ὀρέων, ὁ Κατρές, ἡ *Δραπαροκεφάλαια*, ἡ *Δαφροκεφάλαια* καὶ τὸ *Κλήμα*.

Ποταμοί. Ὁ *Κοιλιάρης* πηγάζων ἐκ τῶν Λευκῶν ὀρέων καὶ χυνόμενος πρὸς Δ τῶν *Καλυθῶν*, ὁ *Ξειδιάς* πηγάζων ἀπὸ τῶν Ἀρμένων καὶ ἐκβάλλων πρὸς Δ τῆς *Πλάκας*, ὁ Ἀρμυρὸς ἐκ τῶν διακλαδώσεων τῶν Λευκῶν ὀρέων, ὁ τῶν *Βρυσῶν* ἐκ τῆς ὁμωνύμου θέσεως εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀρμυροῦ καὶ ὁ *Μουρσέλλας* πηγάζων ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς *Συκιάς* καὶ ἐκβάλλων παρὰ τὴν κόμην *Δράμια*.

Ἀκρωτήρια. Τὸ *Δρέπανον* πρὸς Α τοῦ κόλπου τῆς *Σούδας* ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει περιστροφικὸς φάρος.

Κόλποι. Τοῦ Ἀρμυροῦ μεταξὺ τοῦ *Δρεπάνου* καὶ τῆς *Ρεθύμνης*.

Λίμναι. Ἡ τοῦ *Κουρῆ* ἡ μόνη λίμνη τῆς Κρήτης, ἐν αὐτῇ.

ἀλιεύονται νοστιμώτατοι ἐγγέλεις, ἔχει δὲ 4,500 βημάτων περιφέρειαν.

Ὅροι. Ὁ τῆς Πλάκας πρὸς Ν τοῦ ἀκρωτηρίου Δρεπάνου.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ Βάμου. Βάμος ἔδρα τοῦ δήμου κ. 1036. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε λαμπρὸν Διοικητήριον πυρποληθὲν τῷ 1897. Παρὰ ταύτην κεῖται ἡ θέσις Βρόσες ἔνθα τῷ 1866 ὑπέστη πανωλεθρίαν ὁ Αἰγυπτιακὸς στρατός. Κεφαλάδες, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο περιλαμβάνονται 7 κῶμαι, ἐνταῦθα ὑπάρχουσι τὰ σπήλαια Καταιβατῆ καὶ Ὁρνέρου. Γαβαλοχώρι πρὸς Β τοῦ Βάμου, πατρίς τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Μαλλιωῦ, ἔχον 30 δεξαμενάς γνωστὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα Γαβαλιανὰ πηγὰδια. Καλαμίτσι Ἀλεξάνδρου καὶ Καλαμίτσι Ἀμυγδάλι.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀρμένων. Ἀρμένιοι, ἔδρα τοῦ δήμου κ. 722, ἐκτίσθησαν ὑπὸ ἀποίκων Ἀρμενίων. Παρὰ τὴν ἐνταῦθα ὑπάρχουσαν παμμεγέθη πλάτανον ὑπεγράφη τὸ Ἑλληνικὸν Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ὑπὸ τῆς Κρητικῆς συνελεύσεως τῷ 1822. Παλαιόκαστρον πρὸς Β. τῶν Ἀρμένων παρὰ τὸ ὑποῖον ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Ἄπτερα Στύλος ΒΔ. πατρίς τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Γογονῆ. Τσιβαρᾶς ΒΑ. τῶν Ἀρμένων ἐπίσημος διὰ τὴν κατὰ τὸ 1878 φονικωτάτην μάχην. Πόδαρμα πρὸς Δ. ἔνθα τῷ 1841 συνήφθη ἡ πρώτη κατὰ τῶν Τούρκων μάχη ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Χαιρέτην. Καλύβες παράλιος ἔνθα τῷ 1821 ὁ Ὄσμὰν πασᾶς ἐφόνευσε 200 χριστιανούς αἰχμαλώτους. ΒΔ τῶν Καλυβῶν κεῖται τὸ φρούριον Ἰτζετδίν χρησιμεῦσον σήμερον ὡς σωφρονιστικαὶ φυλακαί. Μαχαιροὶ πρὸς Ν. τῶν Ἀρμένων καὶ Κόκκινο-χωριὸ ΝΑ τῶν Ἀρμένων.

Ἐν τῷ δήμῳ Γεωργίουπόλεως. Γεωργίουπολις ἔδρα τοῦ δήμου κ. 106. Μαθὲς ἔνθα κατὰ τὴν ἀπανάστασιν τοῦ 1878 ἐκυμάτισε τὸ πρῶτον ἡ Ἑλληνικὴ σημαία. Χάμπαθα ΒΔ. τοῦ Μαθέ. Πρὸς Β αὐτῆς ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου Ἀρμυροῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Ἀφίμαλλα ἐξ ἧς ὁ κόλπος Ἀρμυροῦ ἐκλήθη Ἀμφιμαλλικός. Κουρᾶς ΝΑ. τοῦ Μαθέ παρ' αὐτὴν ἡ λίμνη τοῦ Κουρᾶ (Κορρησία).

Πρόσπερος ἔνθα ὑπῆρχεν ὁ κατακρημισθεὶς τῷ 1775 περιώνυμος πύργος τοῦ Ἀληδάκι. Δράμα εἰς τὰ σύνορα τῆς Ρεθύμνης ἔνθα τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία Ὑδραμία παρὰ τὴν ὁποίαν ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τῆς ὁποίας τοὺς καλοῦσιν κατέσφαζαν οἱ Γιαννίτσαροι τῷ 1770 καὶ ἐδήμευσαν ὁλόκληρον τὴν ἀκίνητον αὐτῆς περιουσίαν. Δημητρολιανὰ, Μουρί, Μπαλαρίνα, Κουρνᾶς, Δράμια, Κάστελλος, καὶ Φλακὴ κῶμαι γνωστὰ ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα Κουρνοπατήματα, καθὼς καὶ αἱ κῶμαι Μαθές, Ἀλήκαμπος, Φιλίππου, Μάζα, Χάμπαθα, Φονές, Ἀσπροσυκιὰ καὶ Μαρουλόγχερμος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀλήκαμπος. Ἀσῆ-Γωργᾶ πρὸς Ν. τοῦ Κουρνᾶ.

Ἐν τῷ δῆμῳ Φρέ. Φρὸς ἔδρα τοῦ δήμου κ. 842 μετ' ἄλλων κωμῶν. Ἐν αὐτῷ τῷ 1841 ἀνεπετάσθη ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξε δὲ καὶ ἔδρα τῆς ἐπαναστατικῆς συνελύσεως τῷ 1878

Βαφρὸς ὀνομαστός διὰ τὴν φονικὴν μάχην τοῦ 1867, πατὴρ δὲ τοῦ Κωσταροῦ καὶ τοῦ Παινέση. Παρ' αὐτὴν ὑπάρχει σπήλαιον, ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι ἀπέπνιζαν τῷ 1821 περὶ τοὺς 150 Χριστιανούς. Μελιδόνι ΝΔ. τοῦ Φρέ πατὴρ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Σήφακα. Ραμνή. ΒΔ. τοῦ Μελιδονίου ἔχουσα σπήλαιον. Κάινα, Νίμπρος πρὸς Β. καὶ Τζιτζυφρὸς πρὸς τὰ ΝΔ.

Ὁ Ἀποκόρωνας εἶνε ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἐπαρχιῶν τῆς νήσου, μέρος δὲ αὐτοῦ εἶνε ὄρεινόν καὶ μέρος πεδινόν. Παράγει δημητριακοὺς καρπούς, ἔλαιον, τυρόν, σῦκα, ξυλοκέρατα καὶ μέλι.

ΤΜΗΜΑ Β'

Ἐπαρχία Σφακίων κ. 5,394

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ Ν τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Κυθωρίας καὶ Ἀποκορώνου, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιθυκοῦ πελάγους, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Ρεθύμης καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Σελίνου. Περιλαμβάνει 6 δήμους· τῆς χώρας τῶν Σφακίων, Ἀσκόφου, Καλλικράτους, Ἀγ. Ἰωάννου, Ἀνωπόλεως καὶ Νίμπρου. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε ἡ Χώρα Σφακίων (Μπρόσγιαλος) κ. 565.

Ἔρη. Τὰ *Λευκά ὄρη* (Μαδάρες) μὲ ὑψηλοτέρας κορυφὰς τοὺς Ἄγ. *Θεοδώρους* (8,000 πόδ.) τὸ *Τριαμάτι* (6,860 πόδ.), τὸν *Σωρὸν* (7,680 πόδ.), τὴν *Σαμαργγὰν* (7,610 πόδ.) κ. λ. Καλοῦνται *Λευκά* μὲν ὄρη, διότι αἱ κορυφαὶ αὐτῶν συγκείμεναι ἐκ τιτανολίθου φαίνονται μακρίθεν λευκαί, *Μαδάρες* δὲ, ἐκ τῆς λέξεως *μαδαρὸς* (φαλακρὸς) ἐπειδὴ στεροῦνται δένδρων. Ταῦτα κατέχουσι τὴν δευτέραν κατὰ τὸ ὕψος θέσιν ἀλλ' εἶνε ἀποτομώτερα καὶ δυσβατότερα, πλήρη φαραγγῶν, μὲ ἄφθονα πανταχοῦ ὕδατα καὶ πολλὰς βοσκὰς. Εἰς τὰ ΝΔ. τῶν *Σφακίων* ὑπάρχουσι πλεῖστα δάση κυπαρίσσων πευκῶν κ. λ. π.

Ἀκρωτήρια. Ἡ *Τρυπητή*, ἡ *Πλάκα*, ὁ *Μοῦρος* καὶ ὁ *Βάταλος*.

Κόλποι. Τοῦ *Φοινικιά* μεταξὺ τῶν Ἀκρωτηρίων *Πλάκας* καὶ *Μουριού*.

Ποταμοί. Τῆς *Τρυπητῆς*, τῆς Ἄγ. *Ρουμέλης*, τῆς Ἄρ-*δενας*, τῆς Ἀρωπόλεως ὁ *Ξηρὸς*, ὁ Ἀσκηφιώτης, ὁ *Καλλικρατιανὸς*, οἵτινες πηγάζουσιν ἐκ τῶν *Λευκῶν ὄρεων* καὶ ἐκβάλλουσιν εἰς τὸ *Λιθυκὸν πέλαγος*.

Ὄρμιοι. Ὁ τοῦ *Φραγκοκαστέλλου* δυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου *Σταυροῦ*, τὸ *Λουτρὸν* εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου, ὁ ἐπισημότερος τῶν *Σφακίων λιμῆν* καὶ ὁ ἀσφαλέστερος τῶν πρὸς Ν τῆς νήσου *λιμένων*.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ *Χώρας-Σφακίων*. *Χώρα-Σφακίων* ἔδρα τοῦ δήμου κατέχουσα τὸ κέντρον τῆς ἐπαρχίας κ. 565, ὧν οἱ πλεῖστοι ἔμποροι καὶ ναυτικοί. *Μουρὸν* πρὸς Β ταύτης.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ὑπάγεται καὶ ἡ νῆσος *Γαῦθος* μὲ 8 κώμας κ. 412.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀσκήφου, Ἀσκήφου κείμενον ἐντὸς λεκανοπεδίου τῶν *Λευκῶν Ὄρεων* καὶ ἀποτελοῦν μετὰ 7 μικρῶν κωμῶν τὴν ἔδραν τοῦ δήμου κ. 669.

Ἐν τῷ δήμῳ *Καλλικράτους*. *Καλλικράτης* ἔδρα τοῦ δήμου

κ. 328 εἰς οὗ κατάγονται αἱ οἰκογένειαι τῶν Καυκαλάδων καὶ Μανουσελιδῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ δήμου τούτου ὑπερτεροῦσι διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς παράστημά των τῶν λοιπῶν Σφακιωτῶν. Πατὸς πρὸς Ν. τοῦ Καλλικράτους ὀνομαστικῶμη διὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ τῷ 1828.

Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκει τὸ *Φραγκοκαστέλλιον* ἔνθα τῷ 1769 παρεδόθη *Δασκαλογιάννης* εἰς τοὺς Τούρκους διὰ νὰ σώσῃ τὰ Σφακιά, πλησίον δὲ αὐτοῦ ἐφρονεύθη ὁ Χατζῆ Μιχάλης τῷ 1828.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἁγίου Ἰωάννου. *Ἀγ. Ἰωάννης* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 194. *Σαμαργγὰ* παρά τὴν ὁποίαν ἡ ἀγρίως μεγαλοπρεπὴς φάραγξ τῆς *Σαμαργγᾶς* καταλήγουσα διὰ τῆς δυσκολωτάτης διαβάσεως τοῦ *Ευλοσκάλου* εἰς τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ὀμαλοῦ. Ἐν τῇ *Σαμαργγᾷ* κατέθηκαν τὰ ὄπλα οἱ τελευταῖοι ἐπαναστάται τοῦ 1869. *Ἀγιὰ Ρουμέλη*, παρ' αὐτὴν κεῖται ἡ φάραγξ τῆς Ἁγίας Ρουμέλης περιέχουσα παλαιγενῆ δάση παρέχοντα ξυλεῖν ναυπηγῆσιμον. Παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὸ ἄκρον τῆς φάραγγος ἔκειτο ἡ ἀρχαία *Τάρρα*. *Ἀράδαιρα*, ἐν αὐτῇ ἔπεσεν ὑπὲρ πατριδος ὁ Ἀναγνώστης Μανουσελής τῷ 1824.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀνωπόλεως. *Ἀνώπολις* παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἀνώπολιν ἔδρα τοῦ δήμου κ. 726. Ἐν αὐτῇ ἐγεννήθη ὁ *Δασκαλογιάννης* ὑφ' οὗ ἀνεπετάσθη ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως τῷ 1669. *Λουτρὸν* πρὸς Ν. παράλιος κώμη παρὰ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευσεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρικυμίας ἐν ᾧ ἔταξείδευεν διὰ Μάλταν.

Ἐν τῷ δήμῳ Νίμπρου. *Κομιτάδες* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 291 πατρὶς τῶν Μανουσογιαννάκιδων. Ἐνταῦθα ἐγεννήθη ὁ ἀτρόμητος Ἰωσήφ Διάπης, ἀπέθανε δὲ ὁ Ἰωαν. Χάλης τῷ 1828. Πλησίον ταύτης εἶνε τὸ ὀνομαστὸν φεράγγι τῆς Νίμπρου. ΝΑ τῆς Νίμπρου εἶνε ἡ κώμη Ἀσφέντου ἔνθα ἐγεννήθησαν οἱ Δελήγιαννάκιδες. *Νίμπρος* καὶ *Βρασκάς*.

Ἡ ὀρεινὴ ἐπαρχία τῶν Σφακιῶν ἡ ἐγκλείουσα τόσον μεγάλας καὶ ἡρωϊκᾶς καρδίας εἶνε μία ἐκ τῶν μικροτέρων ἐπαρχιῶν τῆς

νήσου· εἶνε δὲ καὶ πτωχὴ εἰς προϊόντα παράγουσα μόνον τυρόν, μέλι, οἶνον, ἄφθονον ὅμως ξυλείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ κ. 59,328

Ὁ Νομὸς οὗτος κατέχει τὰ Β. καὶ Ν. τῆς νήσου. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ πελάγους*, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ *Λιβυκοῦ*, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ νομοῦ *Ἡρακλείου* καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ νομοῦ *Σφακίων*. Περιλαμβάνει 5 ἐπαρχίας· τὴν τῆς πόλεως *Ρεθύμνης*, τὴν ἐπαρχίαν *Ρεθύμνης*, *Ἀμαρίου*, *Ἁγίου Βασιλείου* καὶ *Μυλοποτάμου*. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶνε ἡ πόλις *Ρέθυμνα* κ. 7,958.

ΤΜΗΜΑ Α'

Ἐπαρχία πόλεως Ρεθύμνης μετὰ τῶν περιχώρων κ. 9,311

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ Β. τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ πελάγους* καὶ πρὸς Ν. Α. καὶ Δ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας *Ρεθύμνης* καὶ ἀποτελεῖ ἓνα δῆμον (*Ρέθυμνα*, *Περιβόλια*, *Μετόχια* τινὰ ἐκτὸς τῶν τειχῶν). Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ δήμου εἶνε ἡ πόλις *Ρέθυμνα*.

Ἡ πόλις αὕτη εἶνε ἐκτισμένη ἐπὶ γλώσσης τοῦ ἐδάφους προσχούσης εἰς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως *Ριθυμνίας* ἢ *Ριθύμνης*. Εἶνε μία ἐκ τῶν σημαντικωτέρων τῆς νήσου καὶ περιβάλλεται ὑπὸ τείχους πρὸς τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς σεσθρωμένου καὶ χθαμαλοῦ μετ' ἐπάλλξεων. Εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον τῆς πόλεως ὑψοῦται βράχος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ ὄχυρὰ ἀκρόπολις ἢ καλουμένη *Φορτέτσα* δεσπόζουσα τῆς πόλεως καὶ τοῦ μικροῦ λιμένος. Αἱ πύλαι τοῦ περιβάλλοντος τὴν πόλιν τείχους εἶναι 3, ἡ *Πόρτα τῆς Ἄμμου* ἐπὶ τῆς Α πλευρᾶς, ἡ *Μεγάλη Πόρτα* καὶ ἡ *Μαρμαρόπορτα* ἐπὶ τῆς Μ πλευρᾶς. Ἐχει λιμένα τεχνητὸν κατασκευασθέντα ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ ἐπισκευασθέντα ὑπὸ τοῦ

Μεχμέτ 'Αλλή, ἀλλ' εἶνε τόσο μικρὸς ὥστε μόνον ἰστιοφόρα μικρὰς χωρητικότητος εἰσέρχονται εἰς αὐτόν. Ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ὑπάρχουσι δημόσιαι οἰκοδομαί· τὸ Διοικητήριον οἰκοδομηθὲν τῷ 1869 ἀπὸ τὰς δημευθείσας προσόδους τῶν κτημάτων τῶν οἰκογενειῶν τῆς ἐπαρχίας αἵτινες κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πρὸ αὐτοῦ δὲ ὑπάρχει Πλατεῖα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας εὕρισκεται ἀναβρυτήριον καὶ παρὰ ταύτην δύο μεγάλοι στρατῶνες οἰκοδομηθέντες ἐκ τῶν αὐτῶν ἐξ ὧν καὶ τὸ Διοικητήριον προσόδων, τὸ Στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον καὶ τὸ Ὑγειοκομεῖον. Ἔτερα οἰκοδομήματα εἶνε : ἡ νεόκτιστος Δημογεροντία, τὰ Ἐκπαιδευτήρια ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ 4 ναοὶ τῶν ὀρθοδόξων, τὰ Εἰσόδια, ὁ Ἄγ. Ἀρτῶνιος, ἡ Ἄγ. Βαρβέρα καὶ ὁ Ἄγ. Γεώργιος, 6 τεμένη (τζαμιά) ἐξ ὧν τὰ 5 ἦσαν πρότερον χριστιανικοὶ ναοί, τὸ δὲ ἕτερον τελωνειακὸν κατάστημα ἐπὶ Ἐνετῶν, καὶ 6 τεκέδες. Ἐκτὸς τῶν τειχῶν εἶνε τὸ Λωβοχώρι κώμη τῶν ἐλεφαντιῶντων, ἡ συνοικία Μασταμπᾶς, ἡ Μάρρα τοῦ νεροῦ ἐκ τῆς ὁποίας ὑδρεύεται ἡ πόλις, ἡ παρὰ τὰ κρεοπωλεῖα Πλάταρος ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπηγγόνιζον τοὺς χριστιανούς, τὰ τουρκικὰ νεκροταφεῖα καὶ τὰ βυρσοδεφεῖα. Ἀνατολικῶς ἡ κώμη Περβόλια παράλιος μὲ 2 ναοὺς τοῦ Ἄγ. Νικολάου καὶ Ἄγ. Γεωργίου ἐνθα εἶνε τὸ νεκροταφεῖον.

Ἐν Ρεθύμνῃ ἐνεργεῖται ἀξιόλογον ἐμπόριον, τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν. Πλὴν τοῦ ἐλαίου, ὅπερ τὸ σπουδαιότατον τῆς νήσου προϊόν, ἐξάγονται ἐκ Ρεθύμνης μεγάλα ποσὰ βαλανιδίου. Ἡ πόλις ὁλονὲν καλλωπίζεται καταρριπτομένων καὶ ἐνταῦθα τῶν κιοσκίων τῶν οἰκιῶν. Τὰ ἐρετικὰ νεώρια μετασκευασθέντα ἐπὶ τὸ καταλληλότερον χρησιμεύουσι νῦν ὡς Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.

ΤΜΗΜΑ Β'.

Ἐπαρχία Ρεθύμνης κ. 14,469

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ Β. τοῦ Νομοῦ. Ὅρίζεται πρὸς Β. σπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ἄγ. Βα-

σιλείου καὶ Ἀμαρίου, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ἀποκορώνου καὶ Σφακίων. Περιλαμβάνει 6 δήμους, τῶν Λαππαίων, τῶν Ρουστίκων, τοῦ Ἀρκαδίου, τῶν Βρυσιναίων, τοῦ Ἀτσιποπούλλου καὶ τῆς Πηγῆς. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε ἡ πόλις Ρέθυμνα κ. 7,958.

Ὄρη. Τῆς Συκιάς εἰς τὰ σύνορα Ρεθύμνης καὶ Ἀποκορώνου, ἢ Ἀγριοκεφάλαια, τὸ Κακὸν ὄρος καὶ ὁ Βρυσίνας περιώνυμος διὰ τὰς πολλὰς ἐν αὐτῷ μάχας.

Ποταμοί. Ὁ Πέτρὸς ἐκβάλλων παρὰ τὴν κώμην Ἐπισκοπῆ καὶ ὁ Πλατανὸς ἀνατολικῶς τῆς Ρεθύμνης.

Ἀκρωτήρια. Τὸ Μουρομούρι καὶ τὸ Μαλέτσι.

Ἐπισημόταται κῶμαι τῆς ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ Λαππαίων. Ἀργυρόπολις ἔδρα τοῦ δήμου κ. 851 κεκμημένη ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Λάμπας. Ἐπισκοπῆ πρὸς Β. τῆς Ἀργυροπόλεως κατάφυτος καὶ εὐφορωτάτη. Ἀρχοῦδενα ΝΑ τῆς Ἐπισκοπῆς. Μυριοκεφάλαια Ν τῆς Ἀργυροπόλεως καὶ Μαρουλοῦς ΝΔ ταύτης. Ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ ὑπάρχει ἡ μονὴ «Μυριοκέφαλαια».

Ἐν τῷ δήμῳ Ρουστίκων Ρούστικα ἔδρα τοῦ δήμου κ. 550. Ἅγιος Κωνσταντῖνος ΒΔ. καὶ Ἅγ. Γεώργιος Ν. τοῦ Ἅγ. Κωνσταντίνου. Σαῖτοῦρες ΝΑ. τῶν Ρουστίκων. Ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ καὶ παρὰ τὰ Ρούστικα κεῖται ἡ πλουσία μονὴ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀρκοδίου. Ἀμράτος ἔδρα τοῦ δήμου κ. 261, ἐν αὐτῷ σώζονται ἐρείπια Ἐνετικῆς πύργου. Πρὸς Ν. ταύτης κεῖται ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου κτισθεῖσα τὸν 5ον μ. Χ. αἰῶνα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου καὶ ἀνατιναχθεῖσα εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ 1000 πολεμιστῶν καὶ γυναικοπαίδων τῷ 1866, θέσαντος πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τῆς μονῆς τοῦ ἀνδρείου Κρητὸς Γιαμπουδάκη, ὅτε μετὰ γενναιοτάτην ἀντίστασιν ὑπεχώρησε πλέον ἢ πύλη τῆς μονῆς εἰς τὰς βολὰς τῶν τηλεβόλων τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ. Καβοῦσι ΝΑ. ἐπὶ τῶν λόφων τοῦ ὁποίου εἶχον στηθῆ

τὰ κανονιοβολήσαντα τὴν μονὴν Ἄρκαδιου τηλεβόλα. *Μέση*, ἔνθα ἔτουφεικίσθησαν οἱ ἐν τῷ Ἄρκαδίῳ συλληφθέντες αἰχμάλωτοι.

Ἐν τῷ δήμῳ Βρυσιναίων. *Χρωμοναστήρι* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 302. Ἄρμενοι κτισθεῖσα ὑπὸ ἀποίκων Ἀρμενίων ἐλθόντων ἐκ τοῦ Βυζαντίου τὸν 9ον μ. Χ. αἰῶνα. *Μύλαι* μικρὰ κώμη παράγουσα ὠραῖα κίτρα. Ὅρος ἐπὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἄγριου ἢ Ὀρίου. Ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ καὶ παρὰ τὸ Χρωμοναστήρι κεῖται ἡ μονὴ «*Χαλεβῆ*».

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀτσιποπούλλου. Ἀτσιπόπουλλον ἔδρα τοῦ δήμου κ. 885 πατρὶς τοῦ Μ. Λιαντρῆ. *Πρινὲς* ΝΔ ἔνθα ἐγεννήθη ὁ ἱερολοχίτης Καλούδης ὁ ἐν Δραγατσανίῳ πεσὼν ὁ δῆμος οὗτος παράγει μεγάλην ποσότητα βαλανιδίων.

Ἐν τῷ δήμῳ Πηγῆς. Πηγὴ ἔδρα τοῦ δήμου κ. 395. Ἀδελὲ ΝΑ, πατρὶς τοῦ ἀνδρείου Γραμπουδάκη τοῦ βαλόντος πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τοῦ Ἄρκαδιου. Ἁγία Παρασκευὴ ἐν ἧ ὑπάρχουσι ἐρείπια Βυζαντινοῦ ναοῦ. *Μαρουλάς*, πατρὶς τοῦ ἥρωος Παππαμαρουλιανοῦ. Ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ καὶ παρὰ τὴν κώμην Παγκαλοχώρι κεῖται ἡ μονὴ α' Ἀρσάνη.

Ἡ ἐπαρχία Ρεθύμνης εἶνε γονιμωτάτη παράγουσα ἔλαιον, οἶνον, κεράτια, λεμόνια, κίτρα, βαλανίδια, μέταξαν καὶ δημητριακοὺς καρπούς.

ΤΜΗΜΑ Γ'.

Ἐπαρχία Ἀμαρίου κ. 7,943.

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ ΝΑ τοῦ Νομοῦ. Ὄριζεται πρὸς Β ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ρεθύμνης καὶ Μυλοποτάμου, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Ἄγριου Βασιλείου καὶ τοῦ Αἰθουκοῦ πελάγους, πρὸς Α ὑπὸ τῆς Πυργιωτίσσης καὶ τῆς Ἰθῆς καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ρεθύμνης καὶ Ἀγ. Βασιλείου. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε Νεὺς—Ἀμαρίου κ. 378. Περιλαμβάνει 3 δήμους, *Μέρωνα*, *Παρακραίων* καὶ Ἀποδοῦλου.

Ὅρον. Ὁ Σωρὸς ΒΔ, Κέδρος εἰς τὰ σύνορα Ἀμαρίου καὶ Ἀγρίου Βασιλείου μὲ πλείστας πηγὰς ὕδατος, Σάμιτος, Ἰθῆ (ψη-

χορίτης) ἐν αὐτῇ, τὸ Ἰδαῖον ἄντρον ἔνθα ἀνετράφη κατὰ τὴν μυθολογίαν ὁ Ζεὺς καὶ ἀνευρέθησαν σπουδαῖαι ἀρχαιότητες τῷ 1884. Ἡ Ἰδη ὑψομένη ὡς κῶνος κλείει τὴν ἀνώμαλον χώραν Ἡρακλείου πρὸς Δ καὶ διαιρεῖ τὴν νῆσον εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν τμήμα. Ἐπ' αὐτῆς φύονται πολλὰ ἱαματικά βότανα καὶ ἔχει πλεῖστα δάση καὶ βοσκάς.

Ποταμοί. Ὁ Πλατὸς ἢ Λυγιώτης χυνόμενος εἰς τὸν ὄρμον Ἁγίον Γαλήνην.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ Μέρωνα. Μέρωνας ἔδρα τοῦ δήμου κ. 580. Ἐλέρες, Γερακόκι καὶ Μεσονήσια ΝΑ. παράγουσαι τὰ καλύτερα κρητικά βύσινα καὶ κεράσια. Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι καὶ Πατσῶ πρὸς Β, ἔνθα ἀνεκαλύφθησαν πολλαὶ ἀρχαιότητες. Ἐντὸς δὲ δάσους τινος τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων συνελήφθησαν οἱ Ἁγιοὶ Δέκα ἐπὶ Δεκίου τῷ 249 μ.Χ. Θρόνος ΒΑ πλησίον τῆς ὁποίας εἶνε ἡ ἀρχαία Συβρητία. Κλησίδι ΒΔ πλησίον αὐτοῦ ὑπάρχει πηγὴ τῆς ὁποίας τὸ ὕδωρ (τῆς πέτρας τὸ νερὸ) θεραπεύει τὴν λιθίαιον.

Ἐν τῷ δήμῳ Πανακραιίων. Μοναστηράκι ἔδρα τοῦ δήμου κ. 337. Βρύσες ΝΔ. ἔδρα τοῦ κυβερνήτου Τομπάζη κατὰ τὸ 1823 καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως τοῦ 1866. Μπισταγῆ πρὸς Β. ἐφ' ὑψηλῆς θέσεως. Φουρφουράς ἡ μεγαλυτέρα κώμη τῆς ἐπαρχίας. Πλατάνια ΒΑ. τοῦ Μοναστηρακίου καὶ ἐντὸς φάρμακος τῆς Ἰδης.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀποδοῦλου. Ἀποδοῦλου ἔδρα τοῦ δήμου κ. 245. Ἐνταῦθα ὁ Ἁγγλος Χέη λαθῶν σύζυγον ἐγχωρίαν ὑποδόμησε μεγαλοκρεπῆ οἰκίαν τῷ 1846 καλουμένην ὑπὸ τῶν κατοίκων Φράγκικο Κονάκι. Ἡ κώμη Ἀποδοῦλου μετὰ 10 ἄλλων κωμῶν ἀποτελεῖ τὴν Ἀμπαδιὰν κατοικουμένην ὑπὸ τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ ἀγριωτέρων Τούρκων τῆς Κρήτης. Χωρδάκι. Ἄνω-Μέρος καὶ Δρυγίες πρὸς Δ.

Τὸ Ἀμάριον εἶνε ἐκ τῶν μικροτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης, ἀλλ' ἐκ τῶν φυσικῶς ὄρειοτέρων καὶ τῶν γονιμωτέρων παράγουσα ἔλαιον,

κεράσια, βύσινα, τυρὸν, μέλι, οἶνον ἀμύγδαλα, μῆλα δημητρια-
κοὺς καρπούς καὶ μέταζαν ἅπαντα ἀρίστης ποιότητος.

ΤΜΗΜΑ Δ'

Ἐπαρχία Ἁγίου Βασιλείου κ. 10,236

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ Ν. τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης καὶ μέρους Ἀμαρίου, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους, πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Ἀμαρίου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν Σφακιῶν. Περιλαμβάνει 4 δήμους, Φοίνικος, Λάμπης, Ἁγίου Πνεύματος καὶ Μελάμπων. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε Σπῆ.λ. κ. 754.

Ὅρη. Τῆς Καλῆς Συκιᾶς καὶ Σκαλωτῆς εἰς τὰ σύνορα Ἁγ. Βασιλείου καὶ Σφακιῶν, τὸ Ἀτσιπαδιανό, τὸ Κρονονέρι, τὸ Κέροδος καὶ ἡ Βουβάλα πρὸς Ν. τῶν Μελάμπων.

Ποταμοί. Ὁ Μέγας-Ποταμὸς πηγάζων ἐκ τῆς φάραγγος Κουρταλιώτικο καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον τῆς Λίμνης. Ὁ Ἀκουμαρὸς ἐκβάλλων πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου Μέλισσα καὶ ὁ Κοξαριαρὸς ὅστις ἀρδεύων τὴν πεδιάδα ἐνοῦται μὲ τὸν Μέγαν-Ποταμὸν.

Ἀκρωτήρια. Ὁ Σταυρός, τὸ Κακὸ-Μουρὶ καὶ ἡ Μέλισσα-Κόλποι. Ὁ τῆς Πλάκας.

Ἐπισημότερα κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε:

Ἐν τῷ ἑτήμῳ Φοίνικος. Σε.λ.ι.ἂ ἐδρα τοῦ δήμου κ. 499. Μύρθιος πρὸς Δ. πατὴρ τῶν ἐν τῷ Ἔθν. Πανεπιστημίῳ Καθηγητῶν Γ. καὶ Ι. Χατζιδάκι. Ρωδάκινο εἰς τὰ σύνορα Ἁγ. Βασιλείου καὶ Σφακιῶν. Εἰς τὴν παρὰ ταύτην τοποθεσίαν «Χάλαρα Ἁγίου Ἀρτωνίου» κατεστράφη σχεδὸν ὀλόκληρος ὁ στρατός τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ τῷ 1828. Γιαννιοῦ παρὰ τὴν ὁποίαν ἡ μονὴ «Πρέβελης». Ἀσώματος πατὴρ τοῦ κατὰ τὸ 1821 ἀρχηγοῦ Γ. Τσουδεροῦ.

Ἐν τῷ ἑτήμῳ Λάμπης. Σπῆ.λ. ἐδρα τοῦ δήμου κ. 754. Κοξαρὸς παρὰ τὴν ὀμώνυμον φάραγγα ἐθα κατεσφάγησαν πολλοί.

Χριστιανοί ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1828. *Λαμπιρὴ Ν. Α.* παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ ἀρχαία *Λάμπη* Ἅγιος Βασίλειος πρὸς Β. τῆς Κοζαρέ ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τῆς Ἐπαρχίας. Ἄτσιπάδες ΝΔ. ἦς οἱ κάτοικοι εἶνε Τούρκοι ἐξομόσαντες τῷ 1770.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἁγίου-Πνεύματος. Ἄρδακτος ἔδρα τοῦ δήμου κ. 210, ἡ μεγαλύτερα κώμη τοῦ δήμου. Ἄκτοῦρτα καὶ Κισσὸς πρὸς Ν. Παρὰ τὴν Κισσὸν κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ἐξ ἧς καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ δήμου. Βρόσες πρὸς Ν. τῆς Κισσοῦ.

Ἐν τῷ δήμῳ Μελάμπων. *Μελάμπες* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 1,180. *Σαχτοῦρια* ΝΔ. παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Βουβάλα. *Κρυὰ-Βρόσις* παρὰ τὰς ὑπώρειας τοῦ ὄρους Κέρδου. Παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *Μέλισσα* ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις *Ψύχιον*.

Ἡ Ἐπαρχία τοῦ Ἁγ. Βασιλείου κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεινὴ παράγει δημητριακοὺς καρπούς, τυρὸν, ἔλαιον καὶ οἶνον.

ΤΜΗΜΑ Ε΄

Ἐπαρχία Μυλοποτάμου κ. 17,341

Τὸ Μυλοπόταμον κατέχει τὰ Β. Α. τοῦ Νομοῦ. Ὁρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ πελάγους*, πρὸς Ν. ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ἄμαρίου, Πυργιωτίσης καὶ Καιουρίου, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ *Μαλεβιζίου* καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς *Ρεθύμνης*. Περιλαμβάνει 6 δήμους, *Μελλιδιονίου*, *Ἐλευθεραίων*, *Γαρίζων*, *Ἀρωγείων*, *Ἀνδαριτιῶν* καὶ *Δαμάστας*. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε *Καστέλλι-Μυλοποτάμου* κ. 202.

Ὅρη. Ὁ *Στρούμπουλας* μεταξὺ Μυλοποτάμου καὶ Μαλεβιζίου, ὁ *Κουλοῦκουρας* διακλάδωσις τῆς Ἰῆς καὶ ὁ Ἄξος πρὸς Β τῶν Ἀνωγείων.

Ποταμοί. Ὁ *Μυλοπόταμος* ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον τῆς Ρεθύμνης, ὁ *Ἀξιώτης* πηγάζων ἐκ τῆς Ἰῆς καὶ χυνόμενος εἰς τὸν ποταμὸν Μυλοπόταμον, ὁ *Φοδελιανός* πηγάζων ἐκ τοῦ *Στρούμπουλα* καὶ ἐκβάλλων εἰς τὸν ὄρμον *Μυζοράκι*.

Ἀκρωτήρια. Τὸ *Μαλέτσι*, τὸ *Λιαρὸ* καὶ τὸ *Χοιδορό*.

Κόλλοι. Ὁ τοῦ *Φόδελε*.

Ὅρμοι. Τοῦ *Μπαλῆ* καὶ τοῦ *Φόδελε* μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Σταυροῦ καὶ Χονδροῦ.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ *Μελιδονίου*. *Καστέλλι-Μυλοποτάμου* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 202. *Μελιδόνι* παρὰ τὸ ὅποιον κεῖται τὸ ἱστορικὸν σπήλαιον τοῦ *Μελιδόνη* ἐντὸς τοῦ ὁποίου τῷ 1824 καταφυγόντα 370 γυναικόπαιδα μετὰ 38 ἐνόπλων ἀνδρῶν, ἵνα σωθῶσιν ἀπὸ τῆς σφαγῆς, ἀπεπνίγησαν μετὰ τρίμηνον ἀντίστασιν διὰ καπνοῦ ὑπὸ τοῦ *Χουσεῖν* ἀρχηγοῦ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ. *Ρουμελί ΒΔ* τοῦ *Μελιδονίου*, *Χουμέρι* πρὸς Ν καὶ *Σκεπαστή* πρὸς Β. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ὑπάρχει καὶ ἡ μονὴ «*Μπαλῆ*».

Ἐν τῷ δήμῳ Ἐλευθερναίων. *Μαργαρίτες* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 986, παρὰ τὴν ὁποίαν σώζονται ἐρείπια τοῦ Ἑνετικοῦ πύργου τοῦ *Δαρδόλου*. Ὅρθες καὶ Πριγές ΝΑ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἐλευθέρης. Ἀνω-Τριπόδων καὶ Κάτω-Τριπόδων πρὸς Ν τοῦ Ὅρθι, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ ἀρχαία *Τρίποδος*.

Ἐν τῷ δήμῳ *Γαράζων*. *Γαράζων* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 485, πατρίς τοῦ ἀρματωλοῦ *Κούβου*. *Κράνα* πρὸς Ν ἐξ ἧς κατάγεται ὁ *Παππᾶ-Κρασιώτης*, ὅστις πηδῆσας ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς μονῆς Ἀρκαδίου ἀνήγγειλε πρῶτος τὴν πολιορκίαν αὐτῆς εἰς *Μυλοποτάμου*, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν μονὴν ὅθεν εὔρεν ἡ καπνίζοντα ἐρείπια. *Κάλυθος* καὶ *Λιβάδια* ΝΔ τῶν *Γαράζων*.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀνωγειῶν. Ἀνώγεια ἔδρα τοῦ δήμου κ. 2,363 ἐπὶ γραφικωτάτης τοποθεσίας τῆς Ἰόης, μία τῶν μεγαλυτέρων κωμῶν τῆς νήσου. Οἱ Ἀνωγειανοὶ διακρίνονται ἐπὶ ἀνδρεία. Ἀξός ΒΑ παρὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀρχαία πόλις Ἀξός. *Σύσαρχα* καὶ *Ἀστυράκι* πρὸς Α.

Ἐν τῷ δήμῳ *Αὔδανιτῶν*. Ἀλιάκες ἔδρα τοῦ δήμου κ. 16. *Καστρί*, *Αὔδαριτες*, Ἅγιος Μάμας πρὸς Ν καὶ Ἅγιος Ἰωάννης πρὸς Α, ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως. Ἀβδελλᾶς καὶ *Γαρίπα* πρὸς Ν τῶν *Αὔδανιτῶν*. Ἐπισκοπὴ πρὸς Β.

Ἐν τῷ δήμῳ Δαμάστας. Δαμάστα ἔδρα τοῦ δήμου κ. 332. Φόδιε πρὸς Β ἔνθα παράγονται τὰ ὠραιότερα καὶ μεγαλύτερα Κρητικὰ πορτοκάλια. Χῶρος ΝΔ τῆς Δαμάστας ἐν ᾧ τῷ 1822 ἐγένετο σφαγὴ χριστιανῶν.

Τὸ Μυλοπόταμον ἔχει ἄφθονα ὕδατα καὶ ἔδαφος εὐφορώτατον παράγον ἐσπεριδοειδῆ, δημητριακοὺς καρπούς, ἔλαιον καὶ τρέφον πολλὰ πρόβατα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ Κ. 91, 182

Ὁ Νομὸς οὗτος κατέχει τὸ πλατύτερον μέρος τῆς νήσου. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ νομοῦ Λασηθείου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ Νομοῦ Ρεθύμνης. Περιλαμβάνει 5 ἐπαρχίας, τὴν τῆς πόλεως Ἡρακλείου μετὰ τῶν περιχώρων καὶ μέρος Τεμένους, τὸ Μαλεβίζιον Τέμενος (ἕτερον μέρος) τὸ Μορογάτσι, τὴν Πεδιάδα καὶ τὸ Καιροθριον-Πυργιώτισσα. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ εἶνε ἡ πόλις Ἡρακλείου κ. 19,582.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Ἐπαρχία πόλεως Ἡρακλείου μετὰ τῶν περιχώρων καὶ μέρος Τεμένους κ. 28,836

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ Β. τοῦ Νομοῦ ὀρίζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν. καὶ Δ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχ. Μαλεβίζιου καὶ πρὸς Α. ὑπὸ τῆς ἐπαρχ. Πεδιάδος. Περιλαμβάνει 2 δήμους, τὸν δῆμον Ἡρακλείου (Ἡράκλειον, Ἀκ-Γάμπια, Μεσσηνιά, Κατσαμπά, Μετόχια κ. 22,501, καὶ τὸν δῆμον Ἀρχαίων κ. 3,335. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας εἶνε ἡ πόλις Ἡρακλείου κ. 19,582.

Ἡ πόλις Ἡρακλείου εἶνε ἡ μεγαλυτέρα τῶν πόλεων τῆς Κρήτης κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν καὶ εἶνε ἐκτισμένη πρὸς

Δ. τῶν ἐκβολῶν τοῦ *Κατσαμπᾶ*, περικλείεται δὲ ὑπὸ ἰσχυροτάτων Ἐνετικῶν τειχῶν, κτισθέντων τῷ 1,206 μ. Χ. Περιβάλλονται δὲ ταῦτα ὑπὸ κολοσσιαίας τάφρου καὶ ἔχουσι ἀλλεπαλλήλους προμαχῶνας καὶ 3 πύλας : τὴν τοῦ *Λαζαρέτου* πρὸς Α. τὴν *Καινούργια* πρὸς Ν. καὶ τὴν τῶν *Χαρίων* (*Χανιώτικη*) πρὸς Δ. ἔχει μικρὸν τεχνητὸν λιμένα κατασκευασθέντα ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ ἐπεσκευασθέντα ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἄλῃ, καὶ γάρον ἐπὶ τοῦ Ἐνετικοῦ Πύργου τοῦ *Λέοντος*.

Δημόσια καταστήματα ἔχει ἡ πόλις : τὸ *Διοικητήριον* ἐπὶ Ἐνετικοῦ κτιρίου, μέγα *στρατῶνα* Ἐνετικὸν οἰκοδόμημα χρησιμεῦον νῦν ὡς Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἡρακλείου, τὸ *Τελεωεῖον* τὸ *Στρατιωτικὸν* καὶ *Πολιτικὸν Νοσοκομεῖον*, τὸ *Δημαρχεῖον*, τὴν *Μητρόπολιν*, 4 ναοὺς τῶν Ὀρθοδόξων, ὧν μέγιστος ὁ τοῦ Ἁγίου *Μηνᾶ Μητροπολιτικὸς*. Ὑπάρχουσι πρὸς τούτοις καὶ ναοὶ τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων, 19 Τουρκικὰ τεμένη (τζαμιά) ἐξ ὧν τὰ 17 ἦσαν Χριστιανικοὶ ναοί, 17 *Τεκέδες* (μοναὶ Δερβισῶν), εὐρείας πλατείας μετὰ ἀναβρυτηρίων. Ἐν μιᾷ τῶν πλατειῶν τούτων ἐξεδάρη ὤν ὁ *Δασκαλογιάννης* ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς 1770 ἐν ἐτέρᾳ δὲ σώζεται ἄγαλμα μεταφερθὲν ἐκ Γόρτυνος ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἀλλ' ἀκρωτηριασθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐκτὸς τῆς πόλεως εἶνε ὁ *Κατσαμπᾶς* κόμη παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ *Κατσαμπᾶ*, ἡ *Μεσσηριά* συνοικία τῶν λεπρῶν ἐπὶ λοφίσκου, ἡ *Ἀκ-Τάμπια* καὶ τὰ *Μετόχια* παρὰ τὰ ὁποῖα κεῖνται τὰ τουρκικὰ νεκροταφεῖα. Ἄπασα ἡ ἐκτὸς τῶν τειχῶν ἐκτεταμένη χώρα εἶνε πεδινή καὶ γυμνὴ δένδρων ἔχουσα μόνον ἀμπέλους καὶ γαίας καλλιεργημένας.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀρχανῶν ἐπισημότεραι κῶμαι εἶνε Ἀπάρα-Ἀρχάνες ἔδρα τοῦ δήμου κ. 2,570 ὠραία καὶ κατάφυτος κωμόπολις, κανονικῶς ἐκτισμένη ὑπεράνω πεδιάδος καταφύτου ἀπὸ σταφιδάμπέλους ἐπὶ τερπνοτάτης θέσεως. Ἐνταῦθα ἡ πηγὴ ἐξ ἧς δι' Ἐνετικοῦ ὕδραγωγείου κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Μορτζίνη ὑδρεύεται τὸ Ἡράκλειον, κατὰ δὲ τὰ ἔτη 1889, 1896 καὶ 1897 ἐγένοντο ἐν-

ταῦθα πολλαὶ καὶ αἱματηραὶ μάχαι, ἐφορμώντων τῶν Τούρκων ἵνα καταλάβωσι καὶ λεηλατήσωσι τὴν πλουσίαν ταύτην κωμόπολιν, ἀλλ' ἀποκρουομένων γενναίως. *Κάτω-Ἀρχάγες* πρὸς Β. πυρποληθεῖσαι κατὰ τὸ 1889. *Μακρὸς-Τοῖχος* πρὸς Β. ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσας τῆς Κρήτης Κνωσοῦ ἐνθα ἐνεργοῦνται ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνεκαλύφθησαν πινακίδες ἐξ ὀπτῆς γῆς μὲ γράμματα τοῦ πρώτου Κρητικοῦ ἀλφabethου. Παρὰ τὴν Κνωσὸν εὐρίσκετο ὁ Λαθύρινθος κατασκευασθεὶς ὑπὸ Δαιδάλου.

Τὸ Ἡράκλειον ἐξάγει ἰδίως ἔλαιον, οἶνον καὶ σάπωνα.

ΤΜΗΜΑ Β'.

Ἐπαρχία Μαλεβιζίου-Τεμένους (ἕτερον μέρος)

κ. 13, 134

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ ΒΑ τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β' ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους καὶ τῆς Ἐπαρχ. τῆς πόλεως Ἡρακλείου, πρὸς Ν ὑπὸ τῶν Ἐπαρχιῶν *Καιουρίου* καὶ *Μορογασιού* πρὸς τὰ ΒΑ. ὑπὸ τῆς Ἐπαρχ. τῆς πόλεως Ἡρακλείου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ *Μυλοποτάμου*. Περιλαμβάνει 4 δήμους, Ἀγ. Μύρωνος, *Δαφνῶν*, *Τυλλίσου* καὶ *Κρουσῶνος*. Πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας εἶνε Ἁγιος Μύρων κ. 1205.

Πσταμοσί. Ὁ *Γαψαρὸς* καὶ ὁ *Ξηροπόταμος* πηγάζοντες ἐκ τῆς Ἰδῆς καὶ χυνόμενοι μετὰ τοῦ Ἀρμυροῦ πρὸς Δ. τοῦ Ἡρακλείου.

Ἀκρωτήρια. Ὁ *Στανρός*, τῆς *Ρογδιᾶς* (Δίων), τὸ Ἀγκυλόβλαχο καὶ ὁ Ἀχιρός.

Κόλλποι. Ὁ τοῦ Ἡρακλείου.

Ὀρμοὶ. Τῆς Ἀγίας Πελαγιᾶς, ἡ Φρασκιὰ καὶ ὁ τοῦ Παλαιοκάστρου.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀγ. Μύρωνος. Ἁγιος Μύρων ἔδρα τοῦ δήμου κ. 1,205. *Στανράκια* ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως. *Βοῦτες* καὶ *Γιοφνράκια* πρὸς Β. *Πυργοῦ*, *Σίββα* καὶ *Ἀγγεϊκῆ* πρὸς Ν.

Ἐν τῷ δήμῳ Δαφνῶν. *Δαφνὲς* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 250 ἐπέ-
τερπνῆς θέσεως. *Καρλί-Καστέλλι* (αἱματηρὸν φρούριον) ὀνομασθέν
οὕτω ἀπὸ τοῦ φρουρίου τὸ ὁποῖον ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐκτίσεν ἐπὶ τοῦ
ἀποτόμου λόφου *Ρόκκας*. *Βενεράτο* (σεβαστὸν) πρὸς Ν κληθέν οὕτω
διότι ἐνταῦθα πολλοὶ εὐγενεῖς Ἑνετοὶ εἶχον θερινὰς ἐπαύσεις, ΝΑ
αὐτοῦ κεῖται ἡ γυναικεία μονὴ «*Μπαλιάρη*» ἐπὶ μαγευτικῆς θέ-
σεως. Ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φοιρικιά* εἶνε γνωστὰ ἡ κώμη *Φοιρικιά*
μετὰ 4 ἄλλων κωμῶν.

Ἐν τῷ δήμῳ *Τυλίσσου*. *Τυλίσσοι* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 775
ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας *Τυλίσσου*. *Γωνιᾶς* πρὸς Α. *Γάζι*
ἔνθα ὁ *Κουρμούλης* ἐνίκησε τοὺς Τούρκους τῷ 1823, ἐφονεύθη δὲ
ὁ Ἡρακλῆς *Κοκκινίδης* τῷ 1868. ΒΔ. τοῦ *Γάζι* ἔκειτο ἡ ἀρ-
χαία *Ἀπολλωνία* πατρὸς *Διογένους* τοῦ *Ἀπολλωνιάτου*. *Ρωγδιά*
πρὸς Β τοῦ *Γάζι* καὶ πρὸς Ν τὸ Παλαιόκαστρον μὲ Ἑνετικὰ ἐρεί-
πια. ΒΔ. τούτων ἡ μονὴ «*Σαββαθιάρη*.»

Ἐν τῷ δήμῳ *Κρουσώνα*. *Κρουσῶνας* ἔδρα τοῦ δήμου κ.
1,753. Ἐν αὐτῷ τῷ 1822 κατεστράφησαν 400 Τούρκοι ἐντὸς τοῦ
ναοῦ τοῦ Ἁγ. *Νικολάου*. *Σάρχος* ΝΑ *Ἀσίτες-Ἀπάνω*, πλησίον
αὐτῶν σπήλαιον πλήρες σταλακτιτῶν, ἔνθα 300 γυναικόπαιδα *Μα-*
λεβιζιωτῶν ἐθανατώθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1866. Κάτω-
Ἀσῆτες πρὸς Ν. *Κυθαρίδα* καταστραφεῖσα τῷ 1856 ὑπὸ σει-
σμοῦ. Ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ κεῖται καὶ ἡ μονὴ «*Ἰερουσαλήμ*.»

Τὸ *Μαλεβιζιον* εἶνε ἐπαρχία μικρὰ ἀλλ' εὐφορὸς παράγουσα
ἔλαιον, οἶνον, δημητριακοὺς καρπούς, σταφίδας καὶ τυρόν.

ΤΜΗΜΑ Γ'

Ἐπαρχία *Μονοφατζίου* καὶ μέρος *Ρίζου* κ. 9,164

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ Ν τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β
ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν *Μαλεβιζίου* καὶ *Πεδιάδος*, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ
Λιθυκοῦ πελάγους. πρὸς Α ὑπὸ τῆς *Βιάννου* καὶ *Πεδιάδος* καὶ
πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ *Καινουρίου*. Περιλαμβάνει 4 δήμους, *Χάρακα*,
Σκιρεᾶς, *Μεγάλης-Βρύσεως* καὶ *Ἀρχαλοχωρίου*. Πρωτεύουσα τῆς
ἐπαρχίας εἶνε *Πύργος* κ. 133.

Ὅρον. Ἡ Ἀστερουσία καὶ τὸ κωνοειδὲς ὄρος Κόφινας πρὸς Ν. αὐτῆς.

Ποταμοί. Ὁ Ἀναποδίρης, ὁ Ἐμπαρος καὶ ὁ Τσουτσορος ἐκβάλλοντες εἰς τὸ Λιθικὸν πέλαγος.

Ἀκρωτήρια. Τὸ Κόκκιρον, τὸ Μάρτελον, τὸ Ἀλικαπούρτα, καὶ τὸ Τσουτσορον.

Κόλλποι. Ὁ τοῦ Τσουτσούρου.

Ὅρμοι. Ὁ τοῦ Τσουτσούρου εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁμωνύμου κόλπου.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε:

Ἐν τῷ δήμῳ Χάρακα. Χάρακας ἔδρα τοῦ δήμου κ. 658 λαβῶν τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ παρ' αὐτὴν ὁμωνύμου βράχου. Διορθεῖ πρὸς Δ. τοῦ Χάρακα. Πύργος πρὸς Α. καὶ Ροτάσι πρὸς Ν. τοῦ Πύργου. Καπεταριαρὰ ἐπὶ τῶν νοτίων κλιτύων τῆς Ἀστερουσίας. Σωκαρᾶς πρὸς Β. τοῦ Χάρακα. Πρὸς Α. τοῦ Σωκαρᾶ αἱ κῶμαι Αιγόρτυρος, Κεφαλίδων καὶ Πλακιώτισσα.

Ἐν τῷ δήμῳ Σκινεᾶς. Σκινεᾶ ἔδρα τοῦ δήμου κ. 321. Βακχῶτες καὶ Μαχαιρᾶς ΒΔ. τῆς Σκινεᾶς. Ἴρι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Ἰράτου. Καλύβια καὶ Καστελλιαρὰ πρὸς Δ. Ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ ὑπάρχει ἡ μονὴ «Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι» (Σιναιτικὴ).

Ἐν τῷ δήμῳ Μεγάλης-Βρύσεως. Μεγάλη-Βρύσις ἔδρα τοῦ δήμου κ. 307. Ἁγ. Βαρβάρα Ν. τῆς Μεγάλης Βρύσεως. Ἁγ. Θωμᾶς Α. τῆς Ἁγ. Βαρβάρας. Τσιφοντ-Καστέλλι ἐπὶ λόφου καὶ πρὸς Β. αὐτοῦ Μαδέ, Χαράκι, Ἀρμαράγεια καὶ ἡ μονὴ «Ἁγιος Γεώργιος» (Ἐπάνω Σήφη).

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀρκαλοχωρίου. Ἀρκαλοχώρι ἔδρα τοῦ δήμου κ. 200. Ἀ.λητζιανὴ πρὸς Β. Ἀ.λάγγι πρὸς Α. τοῦ Βουτουφοῦ καὶ Ἀτσιπάδες ΝΔ. Τεφέλι ΝΑ. τοῦ Βουτουφοῦ καὶ πρὸς Α. αὐτοῦ Ἀποσελέμι καὶ Ἀμουργιλές,

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη εἶνε πεδινὴ μετ' ὀλίγων λόφων. Παράγει δημητριακοὺς καρπούς, ἔλαιον, λίνον, βάμβακα καὶ τυρόν.

ΤΜΗΜΑ Δ'

Ἐπαρχία Πεδιάδος κ. 24,903

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ ΒΑ. τοῦ. Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Κρητ. πελάγους, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ *Μορογατσίου* καὶ τῆς *Βιάννου*, πρὸς Α. ὑπὸ τῶν ἐπαρχ. *Μεραμπέλλου*, *Λασηθίου* καὶ *Βιάννου* καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς πόλεως Ἡρακλείου, τοῦ *Μαλεβίλλου* καὶ *Μορογατσίου*. Περιλαμβάνει 5 δήμους, Ἐπισκοπῆς, Ἁγίων Παρασκιῶν, Καστελλίου-Πεδιάδος, Λαγκάδας καὶ Παραγιᾶς. Πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχ. εἶνε *Καστέλλι Πεδιάδος κ. 777*.

Ὅρον. Τῆς *Σελέρας* μεταξὺ Πεδιάδος καὶ Λασηθίου, ἡ *Σγουροκεράλα*, τὸ *Χουδετσιανὸ* καὶ τῆς *Λαγκάδας*.

Ποταμοί. Ὁ *Καρτερός*, ὁ Ἄποσελέμης καὶ ὁ Ἀραπηγὸς ἐκβάλλοντες εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος.

Ἀκρωτήρια. Τὸ τῆς *Χερσονήσου*.

Κόλλοι. Ὁ τῶν *Μαλλῶν* εἰς τὸ βᾶθος τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἄρσιον.

Ὅροι. Ὁ τῶν *Μαλλῶν*, τὸ *Τηγᾶρι* καὶ τὸ *Σίσι*.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε:

Ἐν τῷ δήμῳ Ἐπισκοπῆς. *Πισκοπή* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 775. *πυρποληθεῖσα* ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1889. Ἄνωπολις παρὰ τὴν ὁποίαν ἡ μονὴ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου κοινῶς «*Μορὴ Ἀνωπόλεως*». *Σγουροκεράλα* καὶ κατωθεν αὐτῆς ἡ μονὴ «*Ἀγκάραθος*». Ἐλῆ καὶ πρὸς Β. ταύτης ἡ ἀρχαία Ἄμνισός ἐπίνειον τῆς *Κρωσοῦ*.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἁγίων-Παρασκιῶν. Ἄγιες-Παρασκιᾶς ἔδρα τοῦ δήμου κ. 539. *Πεζή* πρὸς Β. *Χουδέτσι* καὶ Ἅγιος Βασίλειος πρὸς Ν. *Κουνάβοι* μεγάλη κώμη. *Σκυλοὶ* καὶ *Βαρβάροι*.

Αἱ πλεῖσται τῶν κωμῶν τοῦ δήμου τούτου ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1889.

Ἐν τῷ δήμῳ *Καστελλίου-Πεδιάδος*. *Καστέλλι-Πεδιάδος* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 777 ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως. *Ξειδᾶς* πρὸς Α. παρὰ

τὴν ὁποίαν ἔκειτο σημαντικὴ ἡ ἀρχαία πόλις *Αβκτος*. Σμάρι πρὸς Β. *Πηγαῖδουρι* πρὸς Ν. *Θαψαρὸ* ΝΔ. μεγάλη κώμη, *Βαρβάροι* καὶ *Κασταμορίτσα* πρὸς Ν.

Ἐν τῷ δήμῳ *Λαγκάδας*. *Μοχὸς* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 1,613. *Λαγκάδα* περιλαμβάνουσα 6 κώμας (Ποταμιές, Γωνιές, Κράσι κ.λ.) *Μάλλινα* πρὸς Β. τοῦ *Μοχοῦ*, ἐξ ἧς ὠνομάσθη καὶ ὁ κόλπος *Μαλλίων*. *Χερσόνησος* ΒΔ. τοῦ *Μοχοῦ* ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας *Χερσορήσου*.

Ἐν τῷ δήμῳ *Παναγιᾶς*. *Παραγιᾶ* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 576. Ἐμπαρος ἀποτελούμενος ἀπὸ 7 κώμας (Ἐμπαρος, Μιλλιαράδω, Μάρθα κ.λ.). *Διλή* πρὸς Δ. τῆς *Παναγιᾶς*.

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη εἶνε τὸ πλεῖστον πεδινὴ ἐξ οὗ καὶ *Πεδιάς* καλεῖται, εἶνε δὲ ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τῆς νήσου Ἐπαρχιῶν καὶ εὐφορωτάτη παράγουσα ἔλαιον, οἶνον, μέλι, σήσαμον, βάμβακα, λίνον καὶ δημητριακοὺς καρπούς.

ΤΜΗΜΑ Ε΄

Ἐπαρχία Καινουργίου-Πυργιωτίσσης κ. 16,132

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὰ ΝΔ. τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῶν Ἐπαρχιῶν *Μυλοποτάμου* καὶ *Μαλεβιζίου*, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ *Αιβικοῦ πελάγους*, πρὸς Α. ὑπὸ τῆς Ἐπαρχ. *Μονοφατισίου* καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Ἐπαρχ. *Ἀμαρίου* καὶ τοῦ *Αιβικοῦ πελάγους*. Περιλαμβάνει 5 δήμους, *Πλατάνον*, *Γόρτυνος*, *Ζαροῦ*, *Τυμπακίου* καὶ *Κισσῶν*. Πρωτεύουσα τῶν ἡνωμένων τούτων ἐπαρχιῶν εἶνε *Μοῖρες* κ. 240.

Ποταμοί. ὁ *Γερω-Ποταμὸς* (Ληθαῖος) διαρρέων τὴν πεδιάδα *Μεσαρᾶς* καὶ χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τῶν *Ματάλλων*, ὁ *Μυλοπόταμος* πηγάζων ἐκ τῆς Ἰδης καὶ χυνόμενος εἰς τὸν *Γερω-Ποταμόν*.

Ἀκρωτήρια *Τὸ Αἰθιον* τὸ μεγαλύτερον τῶν νοτιῶν τῆς νήσου ἀκρωτηρίων. *Κεφαλαῖς* (Λέων) καὶ *Τρικάλα*.

Κόλποι. Ὁ τῶν *Ματάλλων* ἢ *Μεσαρᾶς*.

Πεδιάδες. Ἡ τῆς *Μεσαρᾶς* ἢ μεγαλυτέρα τῆς Κρήτης περιλαμβάνουσα καὶ μέρος τῆς ἐπαρχίας *Μονοφατισίου*, ἔχουσα δὲ μῆκος

45 χιλ. μέτρων καὶ πλάτος 5 χιλ. μέτρων Ἡ πεδιάς δὲ αὕτη καλῶς καλλιεργουμένη δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ πρὸς διατροφήν τῶν κατοίκων τῆς νήσου.

Λιμένες Οἱ *Καλοὶ-Λιμένες* μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Λιθίνου καὶ Κεφαλᾶ, ὁ ὀρμισκὸς τῶν *Ματάλλων* καὶ ὁ *Ἄγ. Γαλήνης*.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ Πλατάνου. Πλάταρος ἔδρα τοῦ δήμου κ. 208.

Πόμπρα ΝΑ. πατρίς τοῦ ἀρχηγοῦ Κόρακα. Μιαμοῦ, *Καρδήλα* καὶ *Βασιλική* ΝΑ. Παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *Κεφαλᾶ* κεῖται ἡ ἀρχαία *Λεβήν* ἐπίνειον τῆς ἀρχαίας Γόρτυνος ἔχουσα ὄνομαστὸν ἱερὸν τοῦ Ἄσκληπιοῦ. ΝΑ. τῆς Πλατάνου ἡ κώμη Ἄλθιθινη νοτιῶς τῆς ὁποίας κεῖται ἡ μονὴ « Ἀπεξαρῶν ». Μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς Πλατάνου ἠχμαλωτίσθη ὁ Μαλικώτης τῷ 1830, εφορεύθη δὲ ἐν Ἡρακλείῳ.

Ἐν τῷ δήμῳ Γόρτυνος. Ἄμπελοῦζος ἔδρα τοῦ δήμου κ. 217 παρὰ τὸν ὁποῖον κεῖται τὸ *λατομεῖον* τῆς Γόρτυνος, τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Λαθύρινθος, ὅπερ ὅμως δὲν εἶνε ὁ ἱστορικός Λαθύρινθος ὁ παρὰ τὴν Κνωσὸν εὐρισκόμενος. Πλουτοὶ ΒΔ. πρὸς Α. δὲ αὐτῶν ρεεὶ ρυαξ τοῦ ὁποίου τὸ ὕδωρ πινόμενον θεραπεύει τὰ ψωραλέα πρόβατα (ἀπειρόνερο). Μητρόπολις πρὺς Ν τοῦ Ἄμπελοῦζου καὶ ΒΑ. αὐτῆς ἡ κώμη Ἅγιοι Δέκα, ἐνθα ἐμαρτύρησαν οἱ Ἅγιοι Δέκα ἐπὶ Δεκιού. Ἡ κώμη αὕτη μετὰ τῶν πέριξ κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Γόρτυνος τῆς μᾶλλον περιωνύμου πόλεως μετὰ τὴν Κνωσόν. Ἐν αὐτῇ ἐνεργοῦνται ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνευρίσκονται σπουδαῖαι ἀρχαιότητες, ἐν αἷς καὶ ὁ ναὸς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Καστέλλι καὶ Βρέλι ΝΔ. τοῦ Ἄμπελοῦζου.

Ἐν τῷ δήμῳ Ζαροῦ. Ζαρὸς μετὰ 5 χωριδίων ἔδρα τοῦ δήμου κ. 973. Νίβρυτος πρὸς Α μετὰ πολλῶν δένδρων καὶ ὑδάτων. Κουρτες, Δρόσοι, Γέργερη, πατρίς τοῦ Μαστραχᾶ καὶ Μούλια πρὸς Β. Παρασοὶ πρὸς Α τῶν Μουλιῶν. Βορίτζα ΝΔ τοῦ Ζαροῦ. Πρὸς Α τῆς Γέργερης ἐκτείνεται εὐφορον ὀροπέδιον ἐπονομαζόμενον τοῦ *Λιγενῆ* τὸ *μνημα*.

Ἐν τῷ δήμῳ Τυμπακίου. Τυμπάκι ἔδρα τοῦ δήμου κ.

1,443· μεγάλη κόμη παρὰ τὸν Γέρω-Ποταμόν. "Αγιος Ἰωάννης ΝΑ παρὰ τὸν ὁποῖον ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Φαιστός πατρίς τοῦ Ἐπιμερίθου. ΝΔ ταύτης κεῖνται αἱ κῶμαι *Καμηλάρι*, *Σίββα* καὶ *Πιτσιδα*. Πρὸς Ν τούτων ἡ ἀρχαία *Μάταλλια* ἐν τῷ ὁμωνύμῳ κόλπῳ, ἧς τὰ ἐρείπια καλύπτονται ὑπὸ ὑδάτων.

Ἐν τῷ δήμῳ Κισσῶν. Βόροι ἔδρα τοῦ δήμου κ. 526, πλουσία καὶ ὠραία κόμη, πατρίς τοῦ *Πολυχροτοκωνστατῆ*. Καλιβρα ΒΑ τῶν Βόρων ἐπὶ λόφου. *Φαγερωμένη* πρὸς Ν τῶν Κισσῶν νοσηρὰ κόμη. Πρὸς Ν τοῦ λιμένος τῶν *Ματάλλων* κεῖται ἡ μονὴ «*Ὁδηγήτρια*» ἐνθα τῷ 1828 πολιορκηθεὶς ὁ Ἑσπατέρας μετὰ τῆς ἀδελφῆς του καὶ 3 ἄλλων ἡρώων ἐξορμᾷ μετὰ τὸν φόνον τῶν συντρόφων του, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του, ἵνα διασχίσῃ τὰ τουρκικὰ πλῆθη, ἀλλὰ αὐτὸς μὲν πίπτει καὶ ἀποκεφαλίζεται, ἡ δὲ ἀδελφὴ του αἰχμαλωτισθεῖσα ὑποχρεοῦται νὰ βαστάσῃ τὴν αἰμοσταγῆ κεφαλὴν αὐτοῦ.

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη εἶνε τὸ πλεῖστον πεδινὴ καὶ γόνιμος, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς εἶνε ἄριστοι ἵππεῖς. Παράγει ἀφθόνους δημητριακοὺς καρπούς, ἔλαιον, σήσαμον, βάμβακα, λίνον, τυρόν καὶ γύψον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΗΘΕΙΟΥ Κ. 53,028

Ὁ Νομὸς οὗτος κατέχει τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου. Ὁρίζεται πρὸς Β ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ πελάγους*, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ *Λιθυκοῦ*, πρὸς Α ὑπὸ τοῦ *Καρπαθίου* καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ Νομοῦ Ἡρακλείου. Περιλαμβάνει 5 ἐπαρχίας, *Μεραμπέλλου*, *Λασηθίου*, *Βιάννου*, *Ἱεραπέτρας* καὶ *Σητείας*. Πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ εἶνε ἡ Νεάπολις—*Μεραμπέλλου* κ. 1,602 μετὰ τῶν 12 περὶ αὐτὴν μετοχιῶν.

ΤΜΗΜΑ Α΄

Ἐπαρχία Μεραμπέλλου κ. 16,737.

Τὸ Μεραμπέλλου κατέχει τὰ Β. τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β ὑπὸ τοῦ *Κρητικοῦ πελάγους*, πρὸς Ν ὑπὸ τῶν Ἐπαρχιῶν *Λασηθείου* καὶ *Ἱεραπέτρας*, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ ὁμωνύμου κόλπου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῶν Ἐπαρχ. *Πεδιάδος* καὶ *Λασηθείου*. Περιλαμβάνει 5 δήμους τῆς *Νεαπόλεως*, *Βραχασίου*, *Χουμεριάκου*, *Φουρνῆς* καὶ *Κρητσῆς*. Πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχ. εἶνε *Νεάπολις-Μεραμπέλλου* κ. 570.

Ὅρη. Ὁ *Στανρός*, ὁ *Βρουχᾶς* τὰ *Λακκῶρια*, τὰ ὄρη τῆς *Κρητσῆς* καὶ τοῦ *Κρούστα* διακλαδώσεις τῆς *Δίκτης*.

Ποταμοί. Ὁ *Μιλάτος* ἐκβάλλων εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος, ὁ *Ξηροποταμός* καὶ ὁ τοῦ *Καλοῦ-Χωριοῦ* χυνόμενος εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἁγ. *Νικολάου*.

Ἀκρωτήρια. Τὸ *Δρεπᾶρι*, ὁ Ἁγ. *Ἰωάννης* μὲ φάρον, καλούμενος κοινῶς Ἄφωρεσμέτος διὰ τὸ πάντοτε τρικυμιῶδες τῆς ἐκεῖ θαλάσσης.

Λιμένες. Ὁ τῆς *Σπιναλόγκας* εὐρύχωρος λιμὴν, ὁ τῆς *Κολοκῆθας*, ὁ τοῦ Ἁγ. *Νικολάου* εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου *Μεραμπέλλου*.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ *Νεαπόλεως*. *Νεάπολις* ἔδρα τοῦ δήμου, τῆς Ἐπαρχίας καὶ τοῦ Νομοῦ κ. 570. Ἡ κωμόπολις αὕτη περιβαλλομένη ὑπὸ ἀμπελώνων καὶ ὠραίων τοπιῶν ἔχει πολλοὺς ναοὺς καὶ δενδρόφυτον πλατεῖαν ἐπονομασθεῖσαν ἐσχάτως *Πιρίκηπος Γεωργίου*, εὐρείας ὁδοὺς καὶ ἄφθονα ὕδατα, μέγαν στρατῶνα καὶ τζαμίον τὸ ὁποῖον οἱ ἐπαναστάται τῷ 1827 κατέκαυσαν μετὰ τῶν εἰς αὐτὸ καταφυγόντων Τούρκων. Παρὰ ταύτην κεῖται ἡ γυναικεία μονὴ «*Κουφή-Πέτρα*».

Ἐν τῷ δήμῳ *Βραχασίου*. *Βραχᾶσι* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 1,489 κώμη μεγάλη ἐπὶ κρημνόδους θέσεως. *Λασιόδα* πρὸς Α. αὐτοῦ καὶ *Μιλάτος* πρὸς Β. κώμη παράλιος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας

Μιλήτου. Πρὸς Β ταύτης κεῖται τὸ ὄνομαστὸν μέγα σπήλαιον τῆς Μιλιάτου, ἔνθα κατέφυγον τῷ 1823 δύο χιλιάδες γυναικοπαίδων μετὰ τινων ἐνόπλων ἀνδρῶν, οἵτινες ἀπέκρουον τὰς κατὰ τοῦ σπηλαίου ἐφόδους τοῦ Χασάν πασᾶ, ἀλλὰ τέλος ἐλλείψει ὕδατος παραδοθέντες ὑπέστησαν φοβερὸν θάνατον. Οἱ ἱερεῖς προσδεθέντες ἐρρίφθησαν ζῶντες ἐπὶ πυρᾶς, οἱ ἄνδρες ἐσφάγησαν, αἱ γυναῖκες κατεπατήθησαν ὑπὸ τοῦ ἵππικοῦ, αἱ δὲ νέαι γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἀπεστάλησαν αἰχμάλωτοι εἰς Αἴγυπτον.

Ἐν τῷ δήμῳ Χουμεριάκου. Χουμεριάκος ἔδρα τοῦ δήμου κ. 661. *Λίμνες* ΒΑ. αὐτοῦ. *Βρῆσες* καὶ *Πλατυπόδι* πρὸς Δ. τοῦ Χουμεριάκου. *Ὄξω-Λαγκώρια* καὶ *Ἀμυγδάλι*.

Ἐν τῷ δήμῳ Φουρνῆς. Φουρνὲς ἔδρα τοῦ δήμου κ. 487. *Καρόδι*, *Σκιριάς*, *Βρουχᾶς* ΒΑ. τῆς Φουρνῆς καὶ πρὸς Α. *Ἐλοῦντα* παρὰ τὴν ὁποίαν ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ὀλοῦς. Εἰς τὸν δῆμον τοῦτον ἀνήκουσιν αἱ μοναὶ «Καραμουῦτσα» καὶ «Κεράμουν».

Ἐν τῷ δήμῳ Κρητσᾶς. Ἅγιος Νικόλαος ἔδρα τοῦ δήμου κ. 501 εἶνε εὐλίμενος κωμόπολις ἀσκούσα ἀξιόλογον ἐμπόριον. Κροῦστα πρὸς Ν. καὶ Πρίνα πρὸς Ν. αὐτῆς. Καλὸ-Χωριό ΒΑ. καὶ παρὰ ταύτην ἡ ἀρχαία Μινῶα.

Ἡ μεγάλη αὕτη Ἐπαρχία ἔχει ἔδαφος βραχῶδες ἀλλ' εὐφορον παράγον ἀμύρδαλα, ἐσπεριδοειδῆ, ἔλαιον, μέλι, τυρόν, δημητριακοὺς καρποὺς καὶ κεράτια.

ΤΜΗΜΑ Β'

Ἐπαρχία Λασηθείου κ. 3,061

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὸ μέσον τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῶν Ἐπαρχ. Πεδιάδος καὶ Μεραμπελλίου, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Βιάννου, πρὸς Α. ὑπὸ τοῦ Μεραμπελλίου καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Πεδιάδος. Περιλαμβάνει 2 δήμους, *Τζερμύδων* καὶ *Ψυχροῦ*. Πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχ. εἶνε *Νεάπολις* κ. 570

Ὄρον. Τῆς *Σελένας* καὶ ἡ *Δικτη* ἐπὶ τῆς ὁποίας φέρεται ὁ *Δέταμος*, ὁ Ἀφέντης πρὸς Δ. καὶ τὸ Καθαρὸ ΝΑ.

Παταμοί. Ὁ Κρότος καὶ ὁ Μύρτος χυνόμενος εἰς τὸ Λιθυκὸν πέλαγος.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ Τζερμιάδων. *Τζερμιάδων* ἔδρα τοῦ δήμου εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Σελένας κ. 1,031. *Μέσα-Ποτάμι* πρὸς Β καὶ *Ὀξω-Ποτάμι* πρὸς Α. *Λαγοῦ* καὶ *Πιρακιανῶν* ΝΔ. *Φαρσίρων* καὶ *Μαρκετών* ΝΑ, πατρὶς τοῦ *Καζάνη*. *Μέσα-Λασηθι* ΝΑ, παρὰ τὴν ὁποίαν ἡ μόνῃ «*Κρασταλλέρια*».

Ἐν τῷ δήμῳ Ψυχροῦ. *Ψυχρὸ* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 363, πατρὶς τοῦ Ἄρτ. Παππαδίκι εὐεργέτου τοῦ Ἑθρ. *Παραπιστημίου*. *Πλάτη* καὶ *Γεροντομοῦρι* πρὸς Β τοῦ Ψυχροῦ. *Καμυράκι* καὶ *Πλαθιανῶν*.

Τὸ Λασηθεῖον εἶνε μικρὰ Ἐπαρχία περιβαλλομένη ὑπὸ ὑψηλῶν καὶ ἀποκρήμνων ὀρέων τῆς Δίκτης, ἀποτελεῖ δὲ τὸ ὀροπέδιον Λασηθείου εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ὁποίου κεῖνται αἱ κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν περιβαλλόντων αὐτὴν ὀρέων. ἔχει ἔδαφος εὐφορον, παράγον τυρόν, οἶνον, μέλι, μῆλα, δημητριακοὺς καρπούς, ἀμύγδαλα καὶ γεώμηλα.

ΤΜΗΜΑ Γ΄.

Ἐπαρχία Βιάννου—Ρίζου (ἕτερον μέρος)

κ. 7,220.

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κεῖται ΝΑ τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β ὑπὸ τῶν Ἐπαρχιῶν *Πεδιάδος* καὶ *Λασηθείου*, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ *Λιθυκοῦ πέλαγος*, πρὸς Α ὑπὸ τοῦ *Μεραμπέλλου* καὶ *Ἱεραπέτρας* καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τοῦ *Μοροφατισίου*. Περιλαμβάνει 3 δήμους, *Βιάννου*, *Ἁγίου Βασιλείου* καὶ *Μουρνεῶν*. Πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας εἶνε Ἄπινω-Βιάννος κ. 844.

Ὅρη. Τῆς *Βιάννου* καὶ τὸ *Κέρατον* πρὸς Ν.

Ποταμοί. Ὁ Ἀναποδάρης καὶ ὁ Τσουτσοῦρος ἐκβάλλοντες εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τσουτσοῦρου, ὁ τῆς Ἀρβῆς εἰς τὸν ὁμώνυμον κόλπον, καὶ ὁ τοῦ *Κερατοκάμπου* εἰς τὸν ὁμώνυμον κόλπον.

Ἄκρωτήρια. Ἡ *Σιδωνία* καὶ τοῦ *Θεοφίλου*.

Κόλποι. Ὁ *Κερατόκαμπος*.

Ὄρμιοι. Ὁ τοῦ *Τσουτσούρου* καὶ ὁ τοῦ *Κερατοκάμπου* ἐντὸς ὁμωνύμων κόλπων, ἡ *Ψαρή-Φοράδα* μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων *Σιδωνίας* καὶ *Θεοφίλου*.

Ἐπισημότεραι κῶμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ *Βιάννου*. Ἀπάτω-*Βιάννος* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 844. Κάτω *Βιάννος* ΝΔ. *Βαχὸς* πρὸς Α. τῆς *Βιάννου*. *Χόντρος* ΝΔ. αὐτοῦ.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀγίου Βασιλείου. Ἅγιος *Βασίλειος* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 530. *Πεῦσιος* πρὸς Β. πλήρης πευκῶν. Ἄμιρζις καὶ *Κεφαλοβρόσι* ΒΔ. *Καλάμι* πρὸς Α. τοῦ Ἀγίου Βασιλείου καὶ *Συκολόγος* πρὸς Ν.

Ἐν τῷ δήμῳ *Μουρνεῶν*. *Μουρνιές* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 380. Ἀπάτω-*Σῆμη* Κάτω-*Σῆμη* ΒΔ. *Παρσῶς* καὶ *Χριστὸς* πρὸς Β.

Ἡ *Βιάννος* παλαιότερον καλουμένη Ἄρκαδία εἶνε μικρὰ καὶ ὄρεινὴ Ἐπαρχία ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων ἀρδευομένη, παράγει δὲ ἔλαιον, τυρόν, δημητριακοὺς καρπούς, μέλι, μέταξαν ἔρια κτλ.

ΤΜΗΜΑ Δ'

Ἐπαρχία Ἱεραπέτρας κ. 8,534

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ Νομοῦ. Ὅριζεται πρὸς Β. ὑπὸ τῆς Ἐπαρχίας καὶ τοῦ κόλπου *Μεραμβέλλου*, πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ *Λιθυκοῦ πελάγους* πρὸς Α. ὑπὸ τῆς *Σητείας* καὶ πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς *Βιάννου*. Περιλαμβάνει 4 δήμους Ἱεραπέτρας, *Κατωχωρίου*, Ἀνατολῆς καὶ *Καβουσίον*. Πρωτεύουσα τῆς Ἐπαρχίας εἶναι ἡ κωμόπολις Ἱεράπετρα κ. 2,166.

Ὄρη. Ὁ Ἅγιος Ἡλίας, ὁ *Πέποινας* καὶ ὁ Ἀφέντης.

Ποταμοί. Ὁ *Μόρτος* καὶ ὁ τῆς Ἀγίας Φωτιᾶς ἐκβάλλοντες εἰς τὸ *Λιθυκὸν πέλαγος*. Ὁ *Ψυχρός*, ὁ *Στόμιος* καὶ ὁ *Λυγιάς* πη-

γάζοντες ἐκ τῆς Δίκτης καὶ χυνόμενοι εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἐπαρχίας.

Ἀκρωτήρια. Τὸ τῆς Ἱεραπέτρας ἢ Περιστερᾶς.

Λιμένες. Ὁ τῆς Ἱεραπέτρας.

Ἐπιστημότεραι κώμαι τῆς Ἐπαρχίας εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ Ἱεραπέτρας. Ἱερόπετρα ἔδρα τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ δήμου κ. 2, 166. ἔχει τεχνητὸν λιμένα, ναὸν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Τζαμία, ἰσχυρὸν πύργον (Καστέλλι) ἐπὶ προεχούσης εἰς τὴν θάλασσαν ἄκρας καὶ δεξαμενῆν, κεῖται δὲ ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Ἱεραπέτρας.

Ἡ Ἱεράπετρα ἦτο ἡ τελευταία καταθέσασα τὰ ὄπλα καὶ ὑποταγεῖσα εἰς τοὺς Ῥωμαίους τῷ 68 μ. Χ. Κεντρὸ καὶ Μεσελέροι πρὸς Β. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ἡ μονὴ «Φανερωμένη»

Ἐν τῷ δήμῳ Κατωχωρίου. Κάτω Χωριὸ ἔδρα τοῦ δήμου κ. 497. Ἐπὶ τῷ Χωριῷ πρὸς Α. Ἐπισκοπὴ πρὸς Β καὶ Ἁγιος Ἰωάννης ΝΔ.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἀνατολῆς. Ἀνατολὴ ἔδρα τοῦ δήμου κ. 659. Ἁγιος Γεώργιος-Δούτρα πρὸς Β καὶ ἡ Καλαμαύκα παραποτάμιος. κώμη Μάλλες ΒΔ.

Ἐν τῷ δήμῳ Καβουσίου. Καβοσί ἔδρα τοῦ δήμου κ. 745, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Πέπορα. Μοναστηρίκι ΝΔ. Βασιλικὴ ΝΔ τοῦ Μοναστηριακίου.

Ἡ Ἱεράπετρα πανταχοῦ σχεδὸν πεδινή, κατάφυτος καὶ γονιμωτάτη παράγει ἔλαιον, τυρόν, δημητριακοὺς καρπούς, μέταξαν, μέλι καὶ ζυλοκέρατα.

ΤΜΗΜΑ Ε΄

Ἐπαρχία Σητείας κ. 13, 476.

Ἡ Ἐπαρχία αὕτη κατέχει τὸ Ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Κρήτης. Ὁρίζεται πρὸς Β ὑπὸ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, πρὸς Ν ὑπὸ τοῦ Λιβυκοῦ, πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Καρθαίου καὶ πρὸς Δ ὑπὸ τῆς Ἱεραπέτρας. Περιλαμβάνει 5 δήμους. Σητείας, Τουρλωτῆς,

Ρουκκάκας, *Πραισοῦ* καὶ *Ἰτίρου*, *Πρωτεύουσα* τῆς *Ἐπαρχίας* εἶνε ἡ κωμόπολις *Λιμῆν-Σητείας* κ. 1,053.

**Ορη.* *Ὁρό*, *Μόδι*, *Κοπρκεφάλια*, *Ζάκρο*, *Ζυριαρὸ* καὶ ἄλλα μικρότερα.

Ποταμοί. Ὁ τοῦ *Παρτελιου* ἐκβάλλων εἰς τὸν κόλπον *Σητείας*, ὁ *Ζάκρος* ἐκβάλλων εἰς τὸν ὁμώνυμον κόλπον.

Ἀκρωτήρια. Πρὸς *Β.* τὸ τῆς *Φανερωμένης*, τὸ *Μαυρομοῦρι*, τὸ *Μαῦρο* καὶ τὸ *Σίδερον* (*Σαμώνιον*). Πρὸς *Α.* *Πλίκα*, *Ζάκρον* καὶ *Ἄμπειλος*. Πρὸς *Ν.* *Ἐρυθραῖον*, *Γούδουρα* (*Κακὴ Ἄλυκὴ*) καὶ *Τράχηλος*.

Κόλποι. Ἐν τῇ *Β.* *παραλία*, ὁ τῆς *Φανερωμένης*, τῆς *Σητείας*, τῆς *Τάρτας* καὶ τοῦ *Κυριοματί*. Ἐν τῇ *Α.* *παραλία*, ὁ τοῦ *Παλαιοκάστρου* ἢ *Γράντες*, τοῦ *Κουροῦμπες* καὶ τῶν *Καβάλλων*. Ἐν τῇ *Ν.* *παραλία* ὁ *Μακρὸς-Γραλὸς* καὶ ὁ τοῦ *Καλοῦ-Νεροῦ*.

Λιμένες καὶ ὄρμιοι. Ἐν τῇ *Β.* *παραλία*, ὁ *λιμῆν Σητείας*. Ἐν τῇ *Α.* *παραλία*, οἱ ὄρμιοι τοῦ *Ἁγίου Ἰωάννου*, τῆς *Ἐρημουπόλεως*, τοῦ *Κουρεμένου*, τοῦ *Κουροῦμπες* καὶ τοῦ *Ζάκρου*.

Ἐπισημότεροι κῶμαι τῆς *Ἐπαρχίας* εἶνε :

Ἐν τῷ δήμῳ *Σητείας*. Ἡ κωμόπολις *Λιμῆν-Σητείας* ἔδρα τῆς *Ἐπαρχίας* κτὶ τοῦ δήμου κ. 1,053, *ἐν.Μμενος*, μὲ ναὸν τῆς *Ἁγίας Αἰκυπερίτης* καὶ *Τζαμίον* ἐκτισμένη παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας *Ἥτεας* καὶ τὰ ἐρείπια *Ἐρετικοῦ φρουρίου*, εἶνε δὲ πατρὶς τοῦ *Κοργάρου* ποιητοῦ τοῦ *Ἐρωτοκρίτου*. *Πισκοκέφαλο*, *Ρουσσα-Ἐκκλησιὰ* καὶ *Πισκοπή*. Πρὸς *Ν.* ταύτης *Ἀχλιάδα*, *Τουρτοῦλοι* καὶ πρὸς *Δ.* *Χαμαίλι*.

Ἐν τῷ δήμῳ *Τουρλωτῆς*. *Τουρλωτῆ* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 519· ἐκτισμένη ἐπὶ ὑψώματος 410 μέτρων. *Σγάκα* καὶ *Αάστρος* *ΝΔ*.

Ἐν τῷ δήμῳ *Ρουκκάκας*. *Ρουκκάκα* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 221. *Δάφνη* *ΒΑ* καὶ *Στραβοδοξάσι* πρὸς *Ν* τῆς *Ρουκκάκας*. *Κρυγιὸ* πρὸς *Ν* τῆς *Δάφνης*. *Γραῖς* καὶ *Ὁρό*.

Ἐν τῷ δήμῳ Πραισοῦ. *Χαντράς* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 438. Ἀρμένοι ΝΔ καὶ *Λιθτρες* ΒΔ τοῦ Χαντρά, πρὸς Β τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ ἀρχαία *Πραισός*. Πρὸς Α *Βαβέλοι* καὶ *Ζῦρος* πρὸς Ν αὐτῆς.

Ἐν τῷ δήμῳ Ἰτάνου. *Καρόδι* ἔδρα τοῦ δήμου κ. 214. *Σίταρος* ΝΔ καὶ *Ζάκρος* ΝΑ τοῦ Καρυδίου, Ἀδράβαστοι καὶ *Παλαιόκαστρον* ΒΔ τοῦ Κυρυδίου. Πρὸς Β τοῦ Παλαιοκάστρου τοποθετεῖται ἡ ἀρχαία *Ἰταρος* καὶ πρὸς τὰ ΒΔ τοῦ Καρυδίου κεῖται ἡ μονὴ «*Τοπλοῦ*», ἐκτισμένη ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου καὶ περιβαλλομένη ὑπὸ ὑψηλῶν τειχῶν ὡς φρούριον. Εἶνε ἐκ τῶν μεγαλύτερων καὶ ἱστορικῶν μονῶν τῆς Κρήτης.

Ἡ Σητεία εἶνε μεγάλη Ἐπαρχία καλυπτομένη ὑπὸ σειρᾶς ὄρεων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἄλλου, παράγει δὲ ἔλαιον, τυρόν, ξυλοκέρατα καὶ δημητριακοὺς καρπούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Νῆσοι τῆς Κρήτης

Πρὸς Βορρᾶν. *Γραμβοῦσα* μὲ ἐρείπια Ἐνετικῶ φρουρίου καὶ πρὸς Β. ταύτης ἡ *Ἀγρία Γραμβοῦσα* παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Βούζης. Θεοδώροϋ ΒΔ τῶν Χανίων μὲ ἐρείπια Ἐνετικῶ φρουρίου. *Παλαιὰ Σούδα* ἐν τῷ κόλπῳ Σούδας. *Σούδα* ἐν τῶν μισῶν τοῦ ὁμωνύμου λιμένος. Δία ΒΑ τοῦ Ἡρακλείου εἰς τὸν λιμένα αὐτῆς καταφεύγουσι τὰ ἀτμόπλοια ἐν καιρῷ τρικυμίας.

Παξιμάδι, *Λύγθ*, *Κολοκίθα*, *Σπιναλόγγα* ἔχουσα 272 κατοίκους καὶ ὑπαγομένη εἰς τὸν δήμον Κρητοῦσας τῆς Ἐπαρχίας *Μεραμπέλλου*, αὕτη ἀπετέλει Χερσόνησον ἐνουμένην μετὰ τῆς ξηρᾶς διὰ χαμηλοῦ Ἴσθμου μέχρι τοῦ 1899 ὅτε οἱ Γάλλοι ἀπέκοψαν αὐτόν. Αἱ νῆσοι τοῦ Ἀγίου *Νικολάου*, ἡ *Ψείρα* καὶ αἱ *Διονυσίδες*.

Πρὸς Ἀνατολάς.

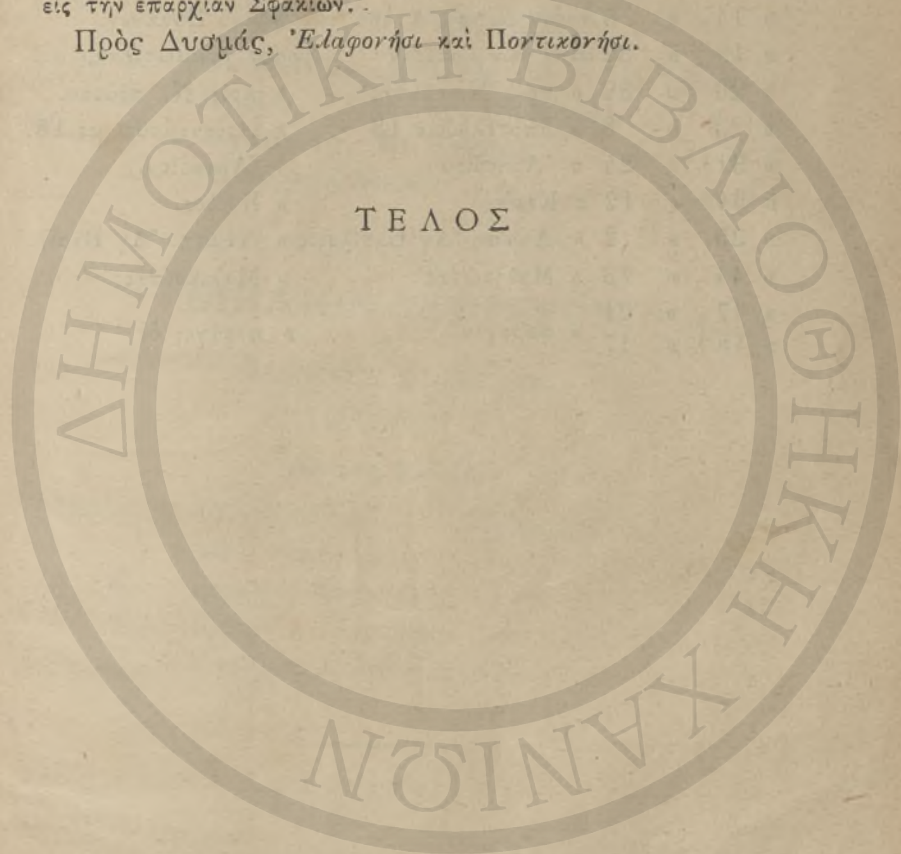
Ἐλίσα, Γράντες καὶ Καβάλλοι.

Πρὸς Νότον.

Κουφορήσι, Γαῖδουρορήσια, Καλοὶ Λιμένες Παξιμάδια, Γανδοπούλα καὶ Γαῦδος πρὸς Ν. τῶν Σφακίων κ. 412 ὑπαγομένη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σφακίων.

Πρὸς Δυσμὰς, *Ἐλαφορήσι καὶ Πορτικορήσι.*

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 6	Στίχ. 22	ἀντὶ ὄνους χρησιμεύοντας γράφε ὄνοι χρησιμεύοντες		
» 7	» 17	» 33,281, Μουσουλμ.	» 33,281	Μουσουλμ.
» 8	» 30	» κακουργιοδικείου	» κακουργιοδικεῖα.	
» 10	» 5	» Ἐτεόκρητες	» Ἐτεόκρητες.	
» 14	» 5	» πρόσθετες: πρὸς Α ὑπὸ τοῦ Νομοῦ Σρακίων.		
» 19	» 32	» ἀντὶ γωνιμωτέραν	γράφει	γωνιμωτέραν.
» 20	» 32	» πρὸς Ν. ταύτης	» πρὸς Ν.	τούτου.
» 23	» 8	» ἀποτελοῦσιν 18	» ἰσοδυναμοῦσι	μὲ 18.
» 31	» 24	» Ἄρκαδίου	» Ἄρκαδίου.	
» 34	» 12	» Κέρδος	» Κέρδος.	
» 35	» 2	» Λάμπη Ἄγ. Βασίλειος	» Λάμπη.	Ἄγ Βασίλ.
» 44	» 13	» Μαλικιώτης	» Μαλικιούτης.	
» 47	} »	» 21		
» 48		» 17	» παράγει	» παράγει δὲ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΓΕΝΙΚΟΝ

Κεφ. Α'.	Φυσικὴ Κατάστασις.....	Σελ.	1
» Β'.	Κλίμα, Ἔδαφος, Προϊόντα..	»	5
» Γ'.	Θρησκεία, Πολίτευμα.....	»	7
» Δ'.	Ἱστορικὴ ἔποψις.....	»	10

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΕΡΟΣ ΕΙΔΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΙΟΝ Α'.

Νομὸς Χανίων

Τμῆμα α'.	Ἐπαρχία πόλεως Χανίων μετὰ τῶν περιχώρων.....	Σελ.	14
» β'.	Ἐπαρχία Κυδωνίας.....	»	16
» γ'.	Ἐπαρχία Κισάμου.....	»	20
» δ'.	Ἐπαρχία Σελίνου.....	»	22

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Νομὸς Σφακίων

Τμῆμα α'.	Ἐπαρχία Ἀποκορώνου.....	Σελ.	24
» β'.	Ἐπαρχία Σφακίων.....	»	26

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Νομοὶ Ρεθύμνης

Τμημα α'.	Ἐπαρχία πόλεως Ρεθύμνης μετὰ τῶν περιχώρων.....	Σελ.	29
» β'.	Ἐπαρχία Ρεθύμνης.....	»	30
« γ'.	Ἐπαρχία Ἀμαρίου.....	»	32
» δ'.	Ἐπαρχία Ἀγίου Βασιλείου.....	»	34
» ε'.	Ἐπαρχία Μυλοποτάμου.....	»	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Νομοὶ Ἡρακλείου

Τμημα α'.	Ἐπαρχία πόλεως Ἡρακλείου μετὰ περιχώρων καὶ μέρος τοῦ Τεμένους.....	Σελ.	37
» β'.	Ἐπαρχία Μαλεβιζίου-Τεμένους (ἕτερον μέρος).....	»	39
» γ'.	Ἐπαρχία Μονεφατισίου καὶ μέρους Ρίζου.....	»	40
» δ'.	Ἐπαρχία Πεδιάδος.....	»	42
» ε'.	Ἐπαρχία Καινουρίου-Πυργιωτίσσης.....	»	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Νομοὶ Λασηθείου

Τμημα α'.	Ἐπαρχία Μεραμπέλλου.....	Σελ.	46
» β'.	Ἐπαρχία Λασηθείου.....	»	47
» γ'.	Ἐπαρχία Βιάννου-Ρίζου (ἕτερον μέρος).....	»	48
» δ'.	Ἐπαρχία Ἱεραπέτρας.....	»	49
» ε'.	Ἐπαρχία Σητείας.....	»	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Νῆσοι τῆς Κρήτης

